

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

INDRĖ VAIDANAVIČIENĖ

**PRIVATAUS IR VALSTYBINIO PENSINIO
DRAUDIMO SANTYKIO ANALIZĖ IR
PERSPEKTYVA**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas
doc. dr. A. Dobravolskas**

VILNIUS, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

**PRIVATAUS IR VALSTYBINIO PENSINIO
DRAUDIMO SANTYKIO ANALIZĖ IR
PERSPEKTYVA**

Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S109

Vadovas

_____ doc. dr. A. Dobravolskas
2009 11

Recenzentas

2009 11

Atliko

VSEmn8–01 gr. stud.

_____ I. Vaidanavičienė
2009 11

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	10
1. PENSIJŲ SISTEMŲ SAMPRATOS ANALIZĖ	13
1.1. Pensijų sistemų modelių apžvalga	13
1.2. Pensijų sistemų klasifikacija	16
1.3. Valstybinių socialinio draudimo pensijų sistemos struktūra Lietuvoje.....	18
2. PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ PRIELAIIDOS	21
2.1. Socialinės – ekonominės pensijų reformos prielaidos.....	21
2.1.1. Demografinis spaudimas pensijų sistemai	21
2.1.2. Migracijos balansas	23
2.2. Politinės – teisinės pensijų reformos prielaidos	25
3. VIEŠŲJŲ PENSIJŲ SISTEMŲ PRIVATIZAVIMAS: SKIRTINGŲ PASAULIO ŠALIŲ PATIRTIS	28
3.1. Reformos Vakarų Europos šalyse	30
3.2. Reformos Rytų Europos šalyse	32
3.3. Pensijų sistemos privatizavimas Lietuvoje	34
4. DABARTINĖ LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMA	38
4.1. Privataus kaupiamojo pensinio draudimo analizė: privalumai – trūkumai	38
4.1.1. Lietuvoje veikiančios pensijų kaupimo bendrovės, programos ir jų dalyviai	41
4.1.2. II pakopos Pensijų fondų rezultatų analizė	45
4.3. Pensijų sistemos ateities Lietuvoje prognozės ir rekomendacijos	48
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	52
LITERATŪRA.....	54
ANOTACIJA.....	58
ANNOTATION	59
SANTRAUKA	60
SUMMARY	61
PRIEDAI.....	62

PRIEDAI

1 priedas. Pensijų, mokamų pagal tarpvalstybines sutartis ir pagal Europos Sąjungos reglamentus, skaičius	63
2 priedas. Vidutinis valstybinio socialinio draudimo mokamų pensijų skaičius Lietuvoje 2000 – 2009 m.....	64
3 priedas. Vidutinė valstybinio socialinio draudimo pensija pagal pensijų rūšis Lietuvoje 2000 – 2009 m.....	65
4 priedas. Pensijų fondams pervesta suma, įmokų dydžiai, dalyvių skaičius	66
5 priedas. Per 2009 metus sudarytos pensijų kaupimo sutartys (aktyvios)	68
5 priedas. Pensijų fondų vieneto vertės pokyčiai	69
6 priedas. LLRI prognozės	70

LENTELĖS

1 lentelė. Nedarbingo amžiaus (65 metų ir vyresnių) ir darbingo amžiaus (15–64 metų) gyventojų santykis ES šalyse, proc.	22
2 lentelė. Viešųjų pensijų sistemų privatizavimas dviejuose pasaulio regionuose	28
3 lentelė. Lietuvos vyriausybių deklaruotos pensijų privatizavimo priežastys ir tikslai	36
4 lentelė. Socialinio draudimo įmokų tarifas.....	38
5 lentelė. Pensijų kaupimo bendrovės ir jų valdomi pensijų fondai	41

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos Respublikos pensijų sistema	19
2 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvoje 2003–2008 m.....	23
3 pav. Socialinio draudimo pensiją sudarančios dalys	36
4 pav. Pensijų fondų valdomas turtas, procentais	42
5 pav. Kaupimo dalyvių procentinis pasiskirstymas tarp PK bendrovių	42
6 pav. Pensijų kaupimo dalyvių skaičiaus kitimas 2003–2008 metais	43
7 pav. Pensijų kaupimo dalyvių, pasirašiusių sutartis 2003–2008 m., pasiskirstymas pagal lytį ir amžių	44
8 pav. Pensijų fondų grynujų aktyvų pokyčio ir po pervedimo iš „Sodros“ bei atskaitymų nuo įmokų į pensijų fondus per metus patekusių lėšų palyginimas, (mln. Lt)	46
9 pav. Vidutinis svertinis vieneto vertės pokytis 2004–2008 m. pagal fondų grupes, (proc.)	47
10 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės, (tūkst.)	49
11 pav. Prognozuojamas apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas	50

SANTRUMPOS

- angl. – angliškai;
- EK – Europos Komisija;
- EPK – Ekonominės politikos komitetas;
- ES – Europos Sąjunga;
- JTO – Jungtinių tautų organizacija;
- LLRI – Lietuvos laisvosios rinkos institutas;
- LR – Lietuvos Respublika;
- PB – Pasaulio bankas;
- PF – pensijų fondai;
- PKB – pensijų kaupimo bendrovė;
- PPF – privatūs pensijų fondai;
- SODRA – VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- TDO – Tarptautinė darbo organizacija;
- TSAA – Tarptautinės socialinės apsaugos asociacijos;
- TVF – Tarptautinis valiutos fondas;
- VSDF – Valstybinio socialinio draudimo fondas.

SĄVOKOS IR APIBRĖŽIMAI

- **Einamoji pensinio draudimo sistema** – pensinio draudimo sistema, pagal kurią darbuotojų mokamos įmokos sudaro tų pat metų pensijų finansavimo šaltinį (Socialinės apsaugos terminų žodynas).

- **Pensija** – periodinės išmokos senatvėje (paprastai mokamos iki gyvos galvos) taip pat neigalumo, maitintojo netekimo bei ypatingų asmens nuopelnų atvejais (Socialinės apsaugos terminų žodynas).

- **Pensijų anuitetas** – pensijų fondo dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka išmokų mokėtojui – gyvybės draudimo įmonei, vykdančiai gyvybės draudimą (paaiškinimas: pensijų fondo dalyviui sulaukus pensinio amžiaus, jo sukauptą pensiją imasi administruoti gyvybės draudimo įmonė, už komisinį mokestį kas mėnesį ji išmoka sukauptos sumos dalį. Pensijų valdytojai neapsiima to daryti, mat apskaičiuoti vidutinį tikėtiną žmonių gyvenimo laikotarpį nėra paprasta, o tai būtina norint užtikrinti objektyvią apskaičiuotos mėnesinės sukauptos pensijų išmokos dydį) (LR Pensijų sistemos reformos įstatymas)

- **Pensijų fondas** – fiziniams asmenims, pagal Pensijų sistemos reformos įstatymą dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles (LR Pensijų kaupimo įstatymas).

- **Pensijų fondo valdymo įmonė** – Vertybinių popierių komisijos išduotą licenciją verstis pensijų kaupimo veikla turinti įmonė (LR Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas).

- **Pensijų kaupimo bendrovė** – pensijų fondų valdymo įmonė ar gyvybės draudimo įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą leidimą ar licenciją Lietuvos Respublikos teritorijoje verstis šio Įstatymo nustatyta pensijų kaupimo veikla (LR Pensijų sistemos reformos įstatymas).

- **Pensijų kaupimo sutartis** – įstatymų nustatyta tvarka pensijų įmokų kaupimo laikotarpiui sudaryta sutartis tarp asmens, draudžiamo valstybiniu socialiniu draudimu, ir pensijų kaupimo bendrovės dėl pensijų įmokos kaupimo asmens pensijų sąskaitoje, atidarytoje šioje bendrovėje (LR Pensijų sistemos reformos įstatymas).

- **Pensijų sąskaita** – pagal pensijų kaupimo sutartį atidaryta asmeninė pensijų fondo dalyvio sąskaita, į kurią dalyvio vardu įrašomi jam tenkantys pensijų fondo vienetai (LR Pensijų sistemos reformos įstatymas).

- **Pensinio senatvės aprūpinimo sistema** – Aprūpinimo sistema, teikianti piniginę paramą senatvėje (Socialinės apsaugos terminų žodynas).

- **Senatvės pensija** – Periodinė išmoka, mokama pensinio amžiaus asmenims, įstatymo nustatyta tvarka įgijusiems teisę ją gauti (Socialinės apsaugos terminų žodynas).
- **Socialinis draudimas** – Visuma suderintų valstybinių privalomųjų draudimo sistemų, garantuojančių išmokas ligos, invalidumo, senatvės, mirties, maitintojo netekimo, motinystės ir panašiais atvejais (Socialinės apsaugos terminų žodynas).
- **Valstybinis socialinis draudimas** – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos (LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas).

IVADAS

Temos aktualumas. Pensijų draudimas – svarbi socialinės apsaugos dalis, su ja neišvengiamai susiduria kiekvienas žmogus. Jos pagrindą sudaro Valstybinio socialinio draudimo sistema, užtikrinanti apdraustiems šalies gyventojams pajamas senatvės, ligos, invalidumo, nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe atvejais. Tačiau Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema, funkcionuojanti einamojo finansavimo principu, nepajėgė užtikrinti žymesnio pensijų augimo. Valstybinio socialinio draudimo pensijos, pernelyg mažos ir negarantuoja reikiamo pajamų lygio senatvėje, kadangi valstybinio socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo principu: socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos jas investuojant, o surinktos iš karto naudojamos socialinio draudimo išmokoms mokėti. Pensijų finansavimas priklauso ne tik nuo surenkamų įmokų dydžio, bet ir nuo dirbančiųjų ir pensinio amžiaus žmonių santykio – kuo daugiau vienam dirbančiajam atsiranda pensinio amžiaus žmonių, tuo didesnė mokesčių našta tenka dirbantiems.

XX a. pabaigoje dauguma išsivysčiusių šalių susidūrė su visuomenės senėjimo problema. Senstančios visuomenės išlaikymo problema labai aktuali Europos Sąjungos šalims, kurių socialinio aprūpinimo sistemos yra ypač dosnios, o demografinė būklė blogėja. Problemos aktualumą didina ir tai, kad ES didžiausia visuomenės senėjimo našta tenka valstybei. Tai kelia tiesioginę grėsmę valstybės finansų stabilumui – vienam iš pagrindinių sėkmingo ekonominės ir pinigų sąjungos funkcionavimo principų. **Dabartinės Lietuvos pensijų sistemos problema** – Valstybinio socialinio draudimo fondo finansiniai sunkumai bei vis stiprėjanti visuomenės senėjimo tendencija. Remiantis Lietuvos konvergencijos 2006 metų programa šio šimtmečio trečiajame dešimtmetyje sparčiai gausės pensininkų, dėl mažo gimstamumo ir emigracijos sumažės dirbančiųjų asmenų skaičius.

Prognozuojamas tolesnis visuomenės senėjimas gali padidinti socialinės apsaugos išlaidų poreikį ir priversti santykiškai mažinti socialines išmokas. Dėl natūralių demografinių pokyčių, t.y. senstančios visuomenės, XX a. pasaulyje vyravęs einamojo finansavimo (angl. Pay-As-You-Go) modelis ilgainiui gali tapti nefunkcionalus, nes mažėjantis dirbančiųjų skaičius nebegalės išlaikyti didėjančios pensinio amžiaus visuomenės dalies, o valstybės biudžetui tokia našta bus per sunki. O ir pats tokio modelio pagrindimas yra socialiai neteisingas: valstybinio socialinio draudimo pensija nėra nei užsidirbama, nei susitaupoma. „Sodros“ pensija yra tiesiog valdžios išpareigojimas esamiems pensininkams esamų dirbančiųjų sąskaita. Tuo tarpu Privataus kaupiamojo pensinio draudimo esmė yra užtikrinti pragyvenimo šaltinį vis gausesnėms į pensiją išeisiančiųjų gretoms.

Pasaulio bankas kaip išeitį iš „senatvės krizės“ dar devintajame XX a. dešimtmetyje pradėjo siūlyti struktūrines pensijų sistemų reformas. Jų esmė – vietoje dalies viešųjų pensijų įvesti privalomą lėšų senatvei kaupimą privačiuose pensijų fonduose.

Darbo tikslas – nustatyti ir įvertinti privataus ir valstybinio socialinio senatvės pensinio draudimo perspektyvas ilguoju laikotarpiu Lietuvoje.

Norint pasiekti užsibrėžtą tikslą, išskirti šie **pagrindiniai darbo uždaviniai**:

- Atlikti privataus ir valstybinio pensinio draudimo sistemų apžvalgą;
- Išnagrinėti trijų pakopų pensijų sistema, atskleisti jų privalumus ir trūkumus;
- Išanalizuoti ir palyginti Lietuvos ir užsienio pensinio draudimo rinkas;
- Atlikti Lietuvoje veikiančių pensijų fondų lyginamąją analizę;
- Remiantis atlikta analize, pateikti išvadas bei numatyti perspektyvas Lietuvoje.

Tyrimo objektas – privatūs ir valstybinio socialinio draudimo pensijų fondai.

Tyrimo hipotezė: analizuojant privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykį, darau prielaidą, kad privatus kaupiamasis II pakopos pensinis draudimas Lietuvoje turi tendencija spartėti.

Tyrimo metodai. Taikyti teoriniai tyrimo metodai: lyginamosios analizės, grafinio vaizdavimo, apidendrinimo metodai. Naudoti empyriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei teisinių dokumentų analizė, statistinių duomenų analizės lyginamosios analizės metodas, socialinių tyrimų duomenų analizė. Analizuojat naudotasi pensijų kaupimo bendrovių priežiūros institucijoms pateiktų veiklos ataskaitų, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Statistikos departamento, Europos Sąjungos statistiko biuro ir kitais duomenimis.

Pirmojoje darbo dalyje apibrėžiama pensijų sistemos samprata, apžvelgiami trijų pakopų pensijų sistemos teoriniai aspektai. Šioje dalyje atliekama valstybinio socialinio draudimo struktūros Lietuvoje apžvalga. Antrojoje dalyje atlikta pensijų sistemų reformų prielaidų analizė socialiniu – ekonominiu, bei politiniu – teisiniu aspektu. Šio darbo trečiojoje dalyje nagrinėjamas viešųjų pensijų sistemų privatizavimas, aptariami privatizavimo tikslai, analizuojama skirtingų pasaulio šalių, tame tarpe ir Lietuvos, patirtis. Ketvirtoje atliekama privataus ir valstybinio pensinio draudimo Lietuvoje lyginamoji analizė, remiantis Lietuvos valstybės institucijų skelbiama ekonomine ir socialine statistika. Analizuojamos pokyčių, vykstančių privataus ir valstybinio pensinio draudimo srityje, tendencijos, aptariami privataus kaupiamojo pensinio draudimo augimo veiksniai, bei apibrėžiamas pensijų sistemos perspektyvos Lietuvoje.

Literatūros ir šaltinių apžvalga. Magistrinio darbo tema – Privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykio analizė ir perspektyva – Lietuvos mokslininkų iki šiolei nėra pakankamai plačiai nagrinėta. 2000 m. V. Poškutė apgynė socialinių mokslų daktaro disertaciją tema „Pensijų sistemos ir jų reformavimas“. 2006 m. A. Guogis bei D. Bernotas nagrinėjo socialinės politikos modelius Baltijos šalyse „Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys“. Juozas Tartilas 2006 m. yra išleidęs knygą „Socialinės saugos pagrindai“.

Socialinių mokslų daktaras doc. Audrius Bitinas nagrinėjo pasirinktų Europos šalių pensijų sistemos reformų prielaidas ir būklę kitų Europos Sąjungos (ES) valstybių kontekste straipsniuose:

„Pensijų sistemos reformos Prancūzijoje“, „Pensijų sistemos reformų Italijoje tendencijos ir perspektyvos“ 2008 m. A. Bitinas apgynė socialinių mokslų daktaro disertaciją tema „Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos Sąjungoje“.

2006 m. Daivos Skučienės straipsnyje „Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje.“ analizuojama individualizacijos diskursas socialinės politikos, gerovės valstybės analitikų darbuose. Kitame jos straipsnyje „Pensijų sistemos ir pajamų pasiskirstymas“ nagrinėjama skirtingų institucinių pensijų sistemų įtaka pajamų pasiskirstymui visuomenėje. Analizuojant Lietuvos pensijų sistemą, suformuluotos šios esminės išvados: „skirtingos pensijų sistemos gali pritraukti skirtingomis pajamomis disponuojančių pensininkų grupes, santykinai skirtingą išmokos struktūrą ir galbūt skirtingą išmokos lygį, tai esminės dimensijos, veikiančios pensinių pajamų pasiskirstymą.

Romas Lazutka 2007 m. straipsnyje „Pensijų sistemų raida Lietuvoje“ remiantis gerovės valstybės teorinėmis prielaidomis parodo, kad pajamų apsaugos senatvėje sistemų atsiradimas susijęs su visuomenės modernizacija ir ją lydinčiais kapitalizmu bei demokratizacija. Bandoma ne tik parodyti pagrindinius sprendimus pensijų srityje per pastaruosius aštuoniasdešimtį metų, bet ir juos susieti su pačios visuomenės raida, su vyraujančiais socialinės politikos veikėjais ir jų interesais.

Užsienio mokslininkai pateikia įvairias socialinės apsaugos ir pensijų sistemų klasifikacijas. Tarptautinių organizacijų (Pasaulio banko, TVF, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Tarptautinės darbo organizacijos, Tarptautinės socialinės apsaugos asociacijos, ES) ekspertai akcentuoja skirtingus pensijų reformų aspektus ir skirtingai vertina reformų tikslingumą bei šalių pasirengimą jas vykdyti. Rodrigo A. Cerda nagrinėja Čilės pensijos reformą: ar sekti šiuo modeliu. Autorius aptaria socialinės apsaugos reformos poveikius. Straipsnyje aptariami fiskaliniai poveikiai, pensijos nušvietimas žiniasklaidoje dėl pagyvenusiųjų žmonių ir PAYG sistemos makroekonomikos poveikių.

1. PENSIJŲ SISTEMŲ SAMPRATOS ANALIZĖ

1.1. Pensijų sistemų modelių apžvalga

Europoje socialinis draudimas atsirado XIX amžiaus pabaigoje. Žymiausias jo pradininkas buvo Vokietijos kancleris **Otto von Bismarck** (Bismarkas), kurio modelis plačiai pasklido po pasaulį. Jo pagrindu formuojamos daugelio šalių socialinio draudimo sistemos, turinčios apsaugoti dirbančius asmenis nuo socialinių rizikų: nuo ligos, nelaimingų atsitikimų darbe ir senatvės rizikų. Daugelyje pasaulio šalių, taip pat ir Europoje, dominuoja socialinio draudimo modelis, kuris grindžiamas kartu solidarumo principu: jauni ir sveiki žmonės dalį savo uždirbtų lėšų skiria tiems, kurie negali dirbti ir užsidirbti. Tokia einamųjų mokėjimų sistema **PAYG** (angl. pay-as-you-go) finansuojama darbuotojų ir darbdavių įmokomis. Šios socialinės apsaugos sistemos sukūrimo pagrindas buvo intensyvus gyventojų skaičiaus didėjimas. Socialiniu draudimu neapdrausti piliečiai galėjo gauti socialines pašalpas, teikiamas remiantis asmens pajamų arba turto tikrinimo principu, arba humanitarinių organizacijų parama. Išskiriami šie Bismarko socialinės apsaugos pagrindiniai bruožai:

- socialinis draudimas yra privalomas;
- valstybė turi didžiausią įtaką;
- socialines įmokas moka ir darbdaviai, ir darbuotojai;
- užtikrinamos minimalios pajamos senatvėje visiems šalies gyventojams;
- socialinio draudimo išmokos priklauso nuo asmens mokamų įmokų ir priklausymo tam tikrai socialinei grupei.

Nepaisant to, kad Europos šalyse egzistuoja įvairiausių pensijų sistemų, jos veikia pagal bendras taisykles. Visose šalyse pagrindinės pensijų sistemos yra privalomos pagal įstatymus ir finansuojamos pagal einamosiomis įmokomis paremtą sistemą.

Mokslinėje literatūroje išskiriamas anglosaksiškas gerovės modelis, dar vadinamas „beveridžine gerovės valstybe“, kuris įteisino universalias gerovės paslaugas. Šios socialinės sistemos kūrėjas, politikas **W. Beveridge** (Beveridžis) 1942 m. pranešime pristatė Didžiosios Britanijos socialinės apsaugos sistemos viziją, paremtą visus gyventojus apimančiomis vienodo dydžio išmokomis. Pranešime siūloma užtikrinti visų gyventojų pagrindinius gerovės poreikius, bei pašalinti tokias socialines blogybes, kaip skurdas, ligos, neraštingumas, benamystė ir nedarbas, per naujas politines iniciatyvas – universalias socialines apsaugos programas, nemokamą valstybinį švietimą, nacionalinę sveikatos apsaugą, viešojo būsto suteikimą. (Midgley, Tracy, Livermore, 1998).

Išskiriami Beveridžio socialinės apsaugos bruožai: pirma, sistema apima visus gyventojus, nepriklausomai nuo mokamų įmokų; antra, socialinio draudimo išmokos yra vienodo dydžio ir nesiejamos su asmens mokamomis įmokomis; trečia, sistema finansuojama mokesčių pagrindu.

A. Bitinas (2008) išskiria tokius socialinės apsaugos tradicijų skirtumus:

1. Konceptijos prasme: Beveridžio tradicija yra individualaus pobūdžio, kurioje asmens interesai iškeliami virš valstybės interesų. Priešingai, Bismarko tradicijoje valstybė yra socialinės integracijos garantas.

2. Poreikių tenkinimo prasme: Beveridžio tradicijoje tenkinami baziniai asmens poreikiai, tuo tarpu Bismarko tradicija, asmeniui tapus nedarbingu, garantuoja tinkamo gyvenimo lygio palaikymą.

3. Finansavimo prasme: Beveridžio tradicija garantuoja visiems asmenims vienodas minimalias bazines pajamas. Bismarko tradicijoje, asmeniui tapus nedarbingu yra garantuojamas pajamų lygis priklausomai nuo buvusio atlyginimo, t.y. pajamų lygis priklauso nuo paties asmens.

4. Išmokų skyrimo prasme: Beveridžio tradicijoje išmokos skiriamos pagal pilietybės požymį, tuo tarpu Bismarko tradicijoje išmokos priklauso nuo to, ar asmuo moka socialinio draudimo įmokas.

5. Valstybės vaidmens prasme: Beveridžio tradicijoje socialinis draudimas yra privati sfera ir tai yra asmenų pasirinkimo teisė. Bismarko tradicijoje valstybė imperatyviai nustato socialinio draudimo pareigą. Savarankiškai asmuo gali rinktis tik papildomą socialinį draudimą.

Socialinės politikos modeliavimo pradininku laikomas anglų sociologas *R. Titmuss* (Titmusas), kurio darbai praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio pradžioje padėjo pagrindus liberalaus, konservatyvaus ir socialdemokratinio modelių išskyrimui. Analizuojant ir vertinant Vakarų socialinės politikos modelius *G. Esping-Andersen* išskyrė tris socialinės apsaugos koncepcijas: skandinaviško tipo, anglų-saksų ir kontinentinės Europos. Konservatyvusis gerovės modelis yra apibrėžiamas pagal lytį ir profesiją, ir yra labai glaudžiai susijęs su darbo vietos apsauga. Konservatyvusis modelis išskiria šeimą kaip svarbiausią gerovės elementą. Liberaliajame modelyje socialinės rizikos asmenys atsiranda dėl nevykusio rinkų veikimo, o gerovės programos pateisinamos tik tuo atveju, jei jos nukreiptos prieš akivaizdų „pralaimėjimą rinkoje“. Valstybė apriboja gerovės priemones tik iki blogų rizikų pašalinimo socialinės paramos būdu. Socialdemokratinis modelis apibrėžiamas pagal socialinių rizikų visumą. Šiame modelyje svarbiausia vieta suteikiama žmogaus socialinės raidos teisėms. Socialdemokratinis modelis nukreiptas į ekonominio dalyvavimo išplėtimą. Gerovė pasižymi vystymosi prigimtimi, todėl ji yra universali, o valstybė vaidina pagrindinį vaidmenį užtikrinat gerovę.

Pasak *N. Adnett ir S. Hardy* (2000) dėl nevienodo politinio vertybių vertinimo ir skirtingų visuomeninių ekonominių struktūrų valstybėse susiformavo įvairios socialinės apsaugos formos ir nevienodos apimties apsaugos sistemos.

Europos sąjungos šalyse galima išskirti šiuos egzistuojančius socialinės politikos modelius:

- Šiaurės šalių modelis (universalusis);
- Anglų – amerikiečių modelis (likutinis / liberalusis);
- Vidurio Europos modelis (korporatyvinis);

- Pietų Europos modelis (korporatyvinis – klientelistinis);
- Rytų Europos modelis (postkomunistinis korporatyvinis – klientelistinis).

Labiausiai vakarų Europoje, ypač jos šiaurinėje ir vidurinėje dalyje sustiprėjo institucinio socialdemokratinio ir korporatyvinio–bismarkinio modelių bruožai. „Švediškas modelis“, kurio daugelį savybių turėjo ir Norvegija, Danija, Islandija bei Suomija, ilgą pokarinį laikotarpį buvo tapęs stiprios valstybinės socialinės apsaugos simboliu. Vidurinėje kontingentinės Europos dalyje atskirose šalyse taip pat buvo šiek tiek institucinio universalaus modelio bruožų, tačiau faktiškai joje vyravo valstybinio socialinio draudimo sistema, veikianti pagal einamųjų įmokų ir išmokų schemą. Tokiame modelyje didelę reikšmę socialinių išmokų dydžiui turėjo buvusi padėtis darbo rinkoje, t.y. buvęs atlyginimo dydis ir darbo stažas. Pietų Europoje taip pat vyravo korporatyvinis–bismarkinis modelis, tačiau jame buvo pastebima ir klientelistinių elementų, kurie Pietų Europos šalis orientavo į savotiškas „nomenklatūrines išimtis“ tam tikroms visuomenės grupėms, kurios protekcijų ir korupcijos būdais išsikovodavo privilegijuotą padėtį. Svarbu pažymėti, kad liberalaus marginalaus modelio, kuris buvo būdingas JAV, elementų Europoje, judant iš šiaurės į pietus, daugėjo, labiausiai jais pasižymėjo Šveicarija ir visos Šešios Pietų Europos šalys. Ypač daug marginalaus liberalaus modelio elementų buvo Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje, tačiau Didžioji Britanija pasižymėjo ir Beveridžio modelio savybėmis.

Tradiciniame Pietų Europos modelyje valstybė mažai kišasi į darbo rinkos reguliavimą arba pajamų perskirstymą. Iki aštuntojo dešimtmečio labiausiai šio modelio bruožus atitiko Graikija, Portugalija, Italija ir Ispanija. Tuo laikotarpiu šiose šalyse vyravo žemės ūkio gamyba, gausios šeimos užtikrina vaiko priežiūros bei paramos pagyvenusiems asmenims teikimą.

Socialdemokratiname modelyje valstybė panaikina apribojimus, kuriuos rinkos jėgos nustato darbuotojų asmenų socialiniam, ekonominiam ir politiniam elgesiui. Siekiama apsaugoti dirbančius asmenis, socialinis draudimas yra universalusis remiasi perskirstymu. Dosnios socialinės sistemos finansavimas grindžiamas visiško užimtumo užtikrinimu. Šiam modeliui artimiausios laikomos Švedija ir Danija. Svarbiausi Švedijos modelio bruožai yra:

- universalios socialinės teisės;
- viešosios galios (vyriausybės) atsakomybė;
- lygybė (pajamų ir lyčių lygybė);
- visiško užimtumo siekimas.

Švedijos pokarinis gerovės modelis pasižymi visišku užimtumu, aktyvia darbo rinkos politika, pajamų perskirstymu. Pasaulinė XX a. aštuntojo dešimtmečio ekonomikos krizė turėjo neigiamą įtaką socialinės apsaugos ir užimtumo sistemoms daugelyje šalių, tačiau Švedijos modelis, su tam tikrais pakitimais, išliko, taip patvirtindamas, kad gali veikti netikrumo laikotarpiais. Tai paaiškinama stipriu

valstybės eksporto sektoriumi bei valstybiniu visų interesų grupių pajamų ir viešųjų išlaidų koordinavimu.

ES valstybės jau seniai analizuoja visuomenės senėjimo ir naujus socialinius ekonominius reiškinius ir ieško būdų jų pasekmėms sušvelninti, tačiau tik nuo praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pradėjo aktyviai vykdyti pensijų sistemų reformas. Ekonominių ir socialinių iššūkių fone sprendžiami pajamų perskirstymo, finansavimo ir profesinės veiklos skatinimo klausimai. Pensijų sistemų reformavimo sritis yra atvira bei kelianti diskusijas, nes vis daugiau valstybių, turinčių skirtingas socialinės apsaugos sistemas, ryžtasi reformuoti pensijų sistemas ieškodamos, geriausio modelio bei nagrinėdamos kitų valstybių geriausias praktikas. Kuo geresnė valstybinio aprūpinimo pensijomis sistema, tuo mažesnis poreikis alternatyviems apsirūpinimo pensija šaltiniams, iš kurių pagrindiniai yra kaupiamasis gyvybės draudimas, investiciniai fondai, privatūs pensiniai fondai, terminuoti indėliai bankuose ir pan. Dėl aukščiau minėtų sunkumų, su kuriais ateityje vis labiau susidurs valstybinės pensijų sistemos ir dėl daugelyje šalių taikomų mokesčių lengvatų draudimo sutartims prognozuojama, kad Vakarų Europos šalyse augs kaupiamojo gyvybės draudimo poreikis.

1.2. Pensijų sistemų klasifikacija

Pensinio aprūpinimo sistemos formavosi ilgą istorinį laikotarpį, buvo veikiamos skirtingose šalyse veikusių skirtingų ekonominių, politinių, kultūrinių sąlygų.

Atsižvelgiant į šalies socialinės politikos tikslą, valstybinės socialinės apsaugos sistemos skirstomos (Bernotas, Guogis, 2006) į dvi rūšis:

- Sistemos, apimančios visus gyventojus, finansuojamos iš mokesčių, dėl to numatančios fiksuotas išmokas, nepriklausančias nuo asmens pajamų (Danija, Olandija, Suomija, Švedija);
- Sistemos, apimančios tik dirbančius gyventojus, finansuojamos iš įmokų ir suteikiančios socialinę apsaugą, priklausančią nuo gautų pajamų (kontinentinės Europos šalys).

Be valstybinių sistemų egzistuoja ir privačios, taip vadinamos, papildomo aprūpinimo sistemos. Jų apimtys nevienodos, priklauso nuo valstybinės sistemos išmokų lygio: jei valstybinis lygis žemas, dažnai numatomas privalomas papildomas draudimas, o dosnesnėse valstybinėse sistemose papildomas aprūpinimas dažniausiai būna savanoriškas.

Atsižvelgiant į pensijų fondo veiklos ypatumus Pasaulio bankas pasiūlė *trijų pakopų modelį*, kuris sėkmingai funkcionuoja daugelyje šalių. Pasiūlytas Pasaulio banko skirstymas į atskiras pensijų pakopas, remiasi pensijų finansavimo ir privalomumo aspektais. Pirmosios pakopos veikimo principas yra lėšų persikirstymas, o kitų dviejų – lėšų kaupimas.

Pirmoji pakopa – kartų solidarumo sistema, paremta einamomis įmokomis, pensijoms mokėti yra naudojamos lėšos, surinktos iš dirbančiųjų asmenų sumokėtų privalomųjų mokesčių. Tai valstybinio socialinio draudimo pensijos: senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių pensijos. Ši, vadinama, *PAYG* (pay as you go) pensijų sistema finansuojama einamųjų mokėjimų metodu.

Antroji pakopa pagal Pasaulio banko schemą apima arba privalomas profesines pensijas, arba privalomas individualias pensinių santaupų sąskaitas. Ši pakopa turėtų užtikrinti kuo stipresnę ryšį tarp mokamų įmokų ir išmokų, todėl Pasaulio Bankas rekomenduoja, kad šios schemos veiktų apibrėžtų įmokų pagrindu. Antrosios pakopos schemos finansuojamos kaupimo būdu, jas administruoja privatūs pensijų fondai, draudimo kompanijos arba finansinės institucijos.

Trečioji pakopa – savanoriškasis individualus draudimas, kuriuo asmenys rūpinasi patys. Trečia pakopa gali apimti įvairias papildomas profesines pensijas, individualų pensijų draudimą ir kitų gyvybės draudimo produktus. Papildomą savanorišką pensiją galima kaupti pensijų draudimo arba specialiuose savanoriškų pensijų kaupimo fonduose. Įmokas į savanoriškus pensijų fondus gali mokėti ne tik pats apdraustasis, bet ir kitas fizinis ar juridinis asmuo, pvz. darbdavys, apdraustojo vardu. Nuo tokių įmokų sumokėjimo momento jos tampa apdraustojo nuosavybe. Savanoriškas pensijas galima kaupti dviem skirtingais būdais: fiksuotomis įmokomis, jei papildomos įmokos yra investuojamos į pensijų fondus ar gyvybės draudimą, arba fiksuotomis išmokomis, mokant už įprastinį gyvybės draudimo produktą.

Kiekvienai iš trijų pakopų priskiriamos pensijos turi ir bendrų bruožų: pirmos ir antros pakopos pensijos remiasi darbu, antros ir trečios pakopos panašios tuo, kad jos abi gali būti organizuojamos kaupimo principu. Jei kaupiamasis draudimas yra privalomas ir valstybinės pensijos dydis priklauso nuo privačios pensijos pajamų, tai žymiai sumažėja poreikis valstybės pensijų išlaidoms. Žmonėms, turintiems didesnes pajamas ir siekiantiems didesnės pajamų apsaugos senatvėje nei iš jų reikalauja valstybė, tokią saugą pasiūlo pensijų draudimas privačiose draudimo kompanijose.

Kiekviena iš šių pensijų pakopų turi savą riziką. Valstybinės pensijos, visų pirma, politinio kišimosi ir manipuliavimo riziką, privačios pensijos – investicijų riziką. Todėl pajamų garantavimo senatvėje išskaidymas per kelis instrumentus šią riziką diversifikuotą ir užtikrintą pakankamą socialinį saugumą senatvėje.

Bene aktualiausia pensinio draudimo problema yra pensijų dydis. Valstybinis socialinis draudimas nepasiekia nė vieno iš jam keliamų uždavinių. Tai yra, mažiau uždirbę ir mažesnes socialines draudimo įmokas mokėję asmenys iš valstybinio socialinio draudimo pensijų negali

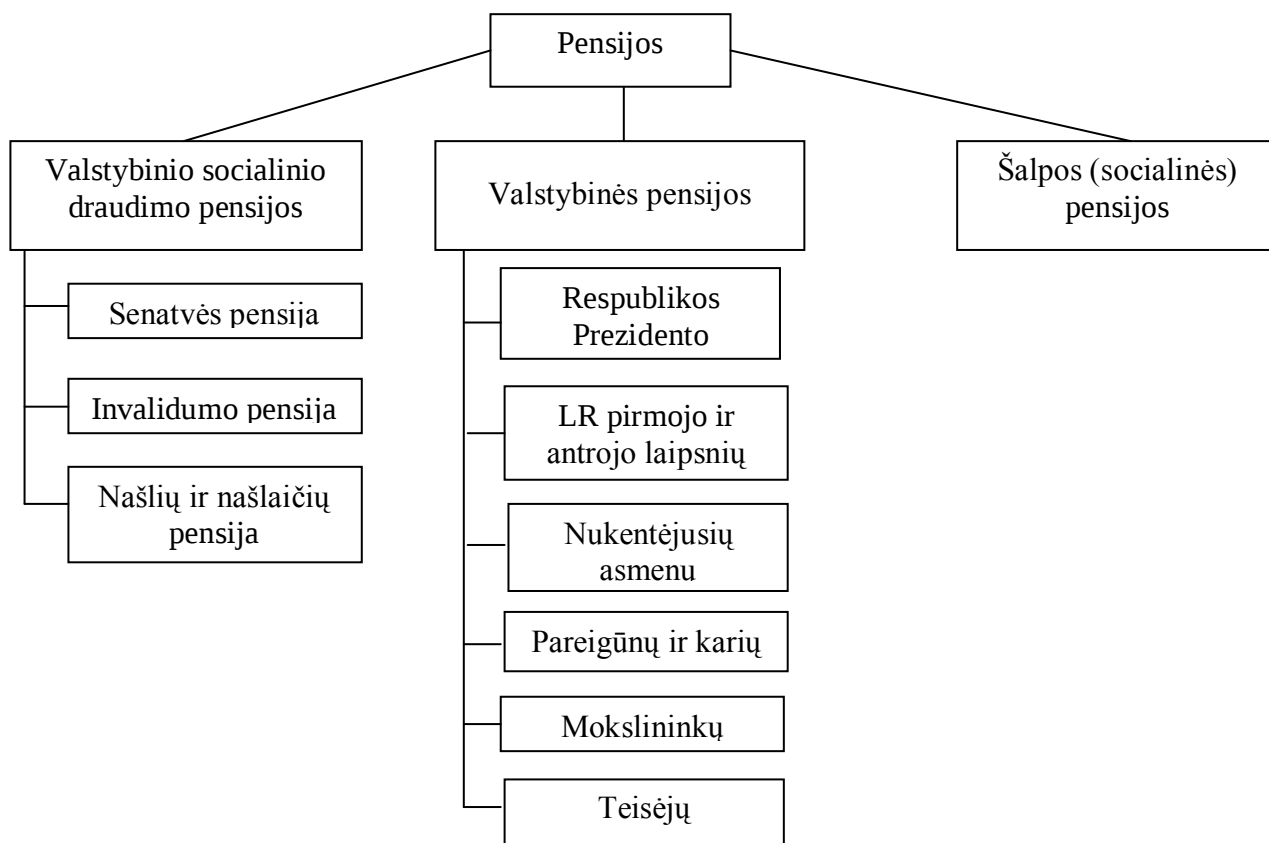
pragyventi (neužtikrinama net ir minimali apsauga nuo skurdo senatvėje), o didesnes pajamas turėjusiems ir didesnes socialinio draudimo įmokas mokėjusiems žmonėms šios išmokos neužtikrina atitinkamo gyvenimo lygio nebedirbant (nepakankamai kompensuojamos dėl senatvės, invalidumo prarastos pajamos). Mažas pensijas apskritai sąlygoja šalies ekonominė padėtis ir palyginti nedideli dirbančiųjų atlyginimai.

Apžvelgę įvairių šalių patirtį (žr. 3 skyrius.), pamatytume, kad daugelyje pensijų sistema apima visas tris pakopas, tačiau, priklausomai nuo atitinkamoje šalyje dominuojančių politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų, atskiroms pakopoms teikiamas nevienodas vaidmuo. Vienose valstybėse didesnę vaidmenį vaidina pirmoji, o kitose antroji ir trečioji pakopos.

1.3. Valstybinių socialinio draudimo pensijų sistemos struktūra Lietuvoje

Dirbantiems ir įmokas mokantiems žmonėms pensijas garantuoja valstybinė socialinio draudimo sistema, pagrįsta einamųjų mokėjimų principu *PAYG* (pay as you go): pensijų išlaidos dengiamos tų pačių metų įmokomis. Socialinis draudimas remiasi kartų solidarumo principu – mokėdami įmokas „Sodrai“, išlaikome savo tėvus ir senelius, kai sulauksime senatvės, mūsų vaikai mokės pensijas mums.

Valstybine pensijų sistemą sudaro valstybinės, socialinio draudimo bei šalpos pensijos. (žr.1 pav.) Socialinį draudimą Lietuvoje vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondas. Jis turi savarankišką biudžetą, į kurį renkamos privalomos socialinės įmokos ir iš kurio mokamos socialinės išmokos. Socialinį draudimą organizuoja, socialinių įmokų surinkimą ir išmokų skyrimą užtikrina „Sodra“. Valstybinės ir šalpos pensijos mokamos iš valstybinės biudžeto. Valstybines pensijas sudaro nukentėjusiųjų asmenų, mokslininkų, I ir II laipsnio pensijos, pareigūnų bei karių pensijos. Jos skiriamos nepriklausomai nuo kitų asmens gaunamų pajamų. Didžiausią skiriamų pensijų dalį sudaro senatvės pensijos.

Šaltinis: J. Tartilas, 2005, p. 78 – 80

1 pav. Lietuvos Respublikos pensijų sistema

Šiame darbe tolimesniuose skyriuose bus nagrinėjamos tik valstybinio socialinio draudimo Senatvės pensijos, atsiribojau nuo kitokio pobūdžio pensijų analizės, nes tai nėra tyrimo objektas.

Pagrindinis pensijų šaltinis yra socialinio draudimo įmokos, mokamos nuo kiekvienam apdraustajam apskaičiuotos darbo užmokesčio sumos. Socialinės įmokos nėra vienodo dydžio. Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai pensijų socialiniam draudimui – 3 proc. ir sveikatos draudimui – 6 proc. Remiantis LR valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo įstatymu šioms metams yra nustatytas draudėjų bendrasis valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas - 30,7 procento atskiroms draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui – 23,3 procento;
- ligos ir motinystės socialiniam draudimui – 3,4 procento;
- nedarbo socialiniam draudimui – 1 procentas;
- sveikatos draudimui – 3 procentai. (2008 12 18 Nr. XI-70, Žin., 2008 12 30, Nr. 149-5998)

Senatvės pensijos skyrimo sąlygos:

- asmuo yra nuolatinis LR gyventojas;
- sulaukęs įstatymo nustatyta tvarka senatvės pensijos amžiaus;
- turintis minimalų 15 metų socialinio pensijų draudimo stažą.

Šiuo metu vyrų senatvės pensijos amžius 62 metai ir 6 mėn., moterų – 60 metų.

Lietuvos Respublikos piliečiai, nuolat gyvenantys užsienyje, turi teisę gauti senatvės pensiją Lietuvoje, kai tai nustatyta tarptautinėmis sutartimis arba LR Vyriausybės nustatyta tvarka. Užsienyje gyvenantys kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, kurie yra įgiję socialinio pensijų draudimo stažą Lietuvoje, turi teisę gauti senatvės pensiją Lietuvoje, jei tai nustatyta LR tarptautinėse sutartyse arba tarptautinėse konvencijose.

Valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją sudaro trys, žemiau aprašytos, dalys:

1. *Pagrindinė dalis*. Ji lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, jeigu asmuo turi būtinąjį (30 metų) socialinio pensijų draudimo stažą;
2. *Papildoma dalis*. Papildoma valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, atsižvelgiant į jų draudimo stažą ir draudžiamąsias pajamas, turėtas per draudimo laikotarpį. Ji apskaičiuojama pagal tokią formulę:

$$0,005 * s * k * D + 0,005 * S * K * D; \quad (1)$$

Čia: s – stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1993 m. gruodžio 31 d.;

k – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, t.y. per 5 paeiliui einančius palankiausias metus iš laikotarpio nuo 1984 m. sausio 1 d. iki 1993 m. gruodžio 31 d. turėto uždarbio santykis su tų pačių metų vidutiniu uždarbiu Lietuvoje;

S – stažas, įgytas po 1994 m. sausio 1 d. dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu;

K – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal draudžiamąsias pajamas, turėtas nuo 1994 m. sausio 1 d.;

D – Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

3. *Priedas už stažo metus*. Šio priedo dydis apskaičiuojamas dauginant 3 procentus socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus.

2. PENSIJŲ SISTEMŲ REFORMŲ PRIELAIDOS

2.1. Socialinės – ekonominės pensijų reformų prielaidos

Vakarų Europoje, kaip ir visame pasaulyje, einamojo finansavimo pensijų sistema susiduria ir netolimoje ateityje dar smarkiau susidurs su rimtais sunkumais. Kartu su visos ekonomikos reformavimu, keičiamos ir socialinės apsaugos, ypač pensijų, sistemos. Pagrindinis reformų tikslas – užtikrinti einamųjų įmokų sistemos ilgaamžiškumą ir finansinį gyvybingumą. Nuolat vykstantys politiniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai verčia keisti pensijų sistemos prigimtį, padaryti ją kaupiamąja ir nepriklausoma nuo valdžios. Vis didesnį spaudimą pensijų sistemai daro šalies demografija ir su tuo *PAYG* principais paremta sistema yra nepajėgi susidoroti. Visuomenės senėjimas, ilgėjanti vidutinė gyvenimo trukmė ir mažėjantis gimstamumas, ypač būdingas išsivysčiusioms šalims ir dėl kurio jos taip pat galvoja daryti reformas, dar labiau komplikuojamas perėjimo sunkumais – mokesčių vengimu, įmonių bankrotais, nedarbo išaugimu, pramonės restruktūrizavimu. Be to, dalis darbingo amžiaus žmonių nemoka planuojamų įmokų dėl nedarbo, ankstesnio nei planuota išėjimo į pensiją ir pan., o tai dar labiau paaštrina problemą. Dėl tokios padėties įvairių šalių vyriausybės stengiasi mažinti pensinio aprūpinimo dalį, tenkančią valstybei. Dažniausiai mažinamas valstybinės pensijos dydis, didinamas pensinis amžius, o taip pat finansiškai skatinami tie piliečiai, kurie naudojami alternatyviais apsirūpinimo pensija būdais.

2.1.1. Demografinis spaudimas pensijų sistemai

XX a. pabaigoje dauguma išsivysčiusių šalių susidūrė su visuomenės senėjimo problema. Senstančios visuomenės išlaikymo problema labai aktuali Europos Sąjungos šalims, kurių socialinio aprūpinimo sistemos yra ypač dosnios, o demografinė būklė blogėja. Problemos aktualumą didina ir tai, kad ES didžiausia visuomenės senėjimo našta tenka valstybei. Tai kelia tiesioginę grėsmę valstybės finansų stabilumui – vienam iš pagrindinių sėkmingo ekonominės ir pinigų sąjungos funkcionavimo principų.

Ilgėjanti gyvenimo trukmė ir mažėjantis gimstamumas reiškia, kad pagyvenusių asmenų proporcija tarp visų gyventojų sparčiai didėja. Numatoma, kad 2050 m. Europos Sąjungoje 60 metų ir vyresnių gyventojų dalis sudarys 37 proc. iš visų gyventojų. (žr.1 lent.) Pasak L. Hantrais (2005) susirūpinimas dėl galimo tokių pokyčių poveikio pensijų programų finansavimui, taip pat darbuotojų mobilumui ir tarptautinei konkurencijai paaiškina, kodėl ES institucijos apibrėžia senėjimą kaip bendrą šalių narių rūpestį.

1 lentelė. Nedarbingo amžiaus (65 metų ir vyresnių) ir darbingo amžiaus (15-64 metų) gyventojų santykis ES šalyse, proc.

ŠALYS	1995	2000	2005	2025*	2050*
Airija	17,8	16,8	16,5	25,2	45,3
Austrija	22,5	22,9	23,6	34,5	53,2
Belgija	23,8	25,5	26,3	26,5	48,1
Danija	22,7	22,2	22,6	33,8	40,0
Graikija	22,2	24,2	26,8	35,5	58,8
Ispanija	22,3	24,5	24,5	33,6	67,5
Italija	24,0	26,8	29,4	39,7	66,0
Didžioji Britanija	24,3	23,9	24,4	33,2	45,3
Liuksemburgas	20,6	21,4	21,2	22,7	36,1
Olandija	19,3	20,0	20,7	32,5	38,6
Portugalija	21,9	23,7	25,2	34,7	58,1
Prancūzija	23,0	24,6	25,3	36,9	47,9
Suomija	21,1	22,2	23,7	41,4	46,7
Švedija	27,4	26,9	26,4	36,5	40,9
Vokietija	22,5	23,9	27,8	39,3	55,8

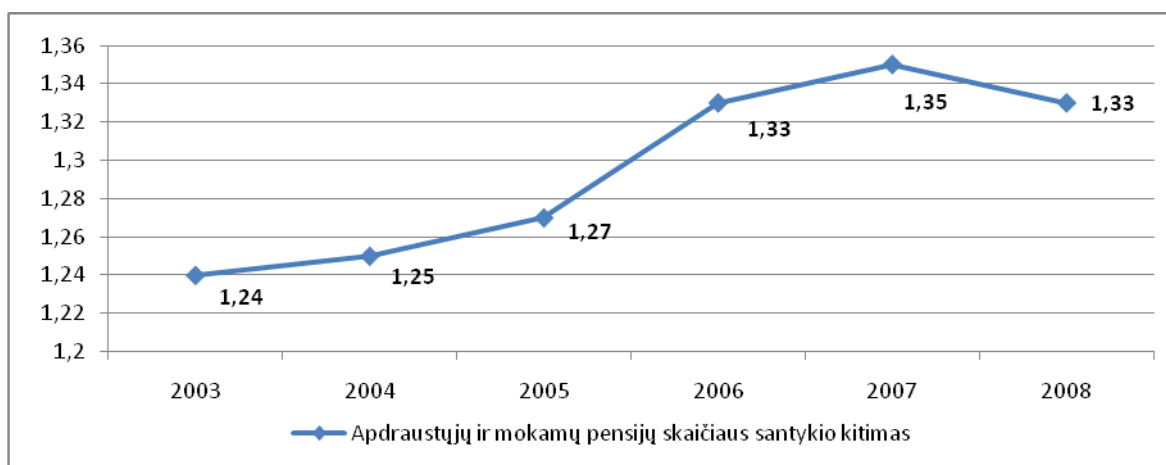
* – prognozė;

Šaltinis: Eurostat, 2008

Mažėjant gimstamumui jaunesnioji karta patiria vis daugiau sunkumų, nes mokymų mokėtojų ir pensininkų santykis kinta mokymų mokėtojų nenaudai. ES šalys, besilaikančios einamųjų įplaukų finansavimo principo, dėl demografinės padėties yra priverstos savo sistemas modifikuoti, kad ir toliau pensininkų karta gautų tinkamo dydžio išmokas, o dirbančiai kartai mokos būtų pakeliamos.

Kaip kitos Vakarų bei Centrinės Europos valstybės, taip ir Lietuva išgyvena visuomenės senėjimo procesą. Remiantis statistikos departamento duomenimis šalies demografinė situacija blogėja – mažėja dirbančių žmonių, daugėja pensininkų (žr. 2 pav.). Pensinio amžiaus žmonių pradėjo daugėti jau nuo 1973 m. Tuomet jie sudarė 17,7 proc. visų gyventojų, dabar – virš 20 proc. Vidutiniškai tūkstančiui darbingo amžiaus žmonių teka 500 pensinio amžiaus žmonių. Ypač didėja invalidumo, nukentėjusių asmenų pensijų gavėjų skaičius (LLRI studija 1998).

Gimstamumas Lietuvoje ėmė mažėti nuo 1990 m. ir 1994 m. jis pasiekė mažiausią skaičių per visą šalies istoriją, o natūralus gyventojų prieaugis tapo neigiamas (daugiau žmonių mirė nei gimė). Labai padidėjo darbingo amžiaus žmonių (ypač 30 – 35m. vyrų) mirtingumas – ir dėl ligų, ir dėl traumų. Tuo tarpu pensinio amžiaus žmonių tikėtina gyvenimo trukmė beveik nepasikeitė – asmuo sulaukęs 60 m. vidutiniškai dar gyvena apie 21 m., ir tai yra gana ilgas laiko tarpas, kai jam reikia mokėti pensiją.

Šaltinis: VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

2 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas Lietuvoje 2003–2008 m.

Tokia demografinė situacija PAYG paremtą pensijų sistemą padaro labai pažeidžiamą. Esant tokioms tendencijoms, ši sistema visiškai neturi perspektyvos, ji yra tiesiog pasmerkta bankrutuoti. Tuo tarpu kaupiamoji sistema, paremta apibrėžtų įmokų draudimo principu, galėtų išvengti demografinio spaudimo, nes joje nėra perskirstymo, o kiekvieno apdraustojo asmens pensijos finansavimas remiasi tik jo pateis mokėtomis įmokomis.

2.1.2. Migracijos balansas

Viena iš galimų demografinių rodiklių stabilizavimo priemonių – skatinti imigraciją. Didesnė imigracija galėtų atsvirti visuomenės senėjimo reiškinius ir darbo rinkos pasiūlos stoką, kartu pagerindama pensijų sistemų finansavimą.

Europos Bendrijos socialinės apsaugos teisė yra būtina sąlyga laisvam asmenų judėjimui. Dar Romos sutartyje buvo pripažinta būtinybė koordinuoti valstybių narių socialinės apsaugos sistemas. Poreikis koordinuoti kilo dėl asmenų migravimo iš vienos šalies į kitą ieškoti darbo. Pagrindiniai teisės

aktai, kuriais remiamasi koordinuojant socialinę apsaugą ES, laikomi Reglamentas 1408/71, reguliuojantis socialinės apsaugos sistemų taikymą samdomiems asmenims ir savarankiškai dirbantiems asmenims bei jų šeimų nariams, migruojantiems Bendrijoje, ir Reglamentas 574/72, nustatantis reglamento 1408/71 įgyvendinimo tvarką. Pagrindinis šių reglamentų tikslas yra užtikrinti, kas ES persikeliančių darbuotojų padėtis socialinės apsaugos požiūriu nebūtų blogesnis nei gimtoje šalyje. Tai pasiekama dviem būdais:

- teisės į socialinę apsaugą suteikiamos ir apsaugomos esant bet kurioje šalyje;
- įmokos nėra dubliuojamos, nes tuo pačiu metu jos mokamos ir užskaitomos tik vienoje ES šalyje. Be to, įmokos yra sumuojamos.

Išskirtinis ES reglamentų socialinės apsaugos srityje bruožas yra tas, kad jie ne harmonizuoja, o koordinuoja ES valstybių narių socialinės apsaugos sistemas, t.y. jie nepakeičia skirtingų nacionalinių sistemų viena bendra ES sistema. Todėl ES valstybėms paliekama teisė nacionaliniuose įstatymuose pačioms nustatyti, kas yra draudžiamas, kokios yra įmokų ir išmokų rūšys, kaip jos apskaičiuojamos, koks jų dydis ir kt.

Skiriami keturi pagrindiniai ES socialinės apsaugos sistemų koordinavimo principai:

1. *Taikytinos teisės nustatymas (draudimo vienoje valstybėje principas)*. Reglamente (EEB) Nr. 1408/71 yra nustatyta, kad turėtų būti taikoma tik vienos valstybės teisė ir numatyta taisyklių sistema, kurios būtent valstybės teisė turėtų būti taikoma. Dauguma taisyklių, nustatančių taikytiną teisę, numato, kad taikoma valstybės narės, kurioje asmuo dirba, teisė (*lex loci laboris* principas), t.y. taikomi teisės aktai tos valstybės, kurioje asmuo dirba pagal darbo sutartį arba savarankiškai, net jei jis gyvena kitoje valstybėje. Tai reiškia, jog visi asmenys, dirbantys vienoje valstybėje, yra tos pačios įmokų ir išmokų sistemos subjektai.

2. *Lygios galimybės (nediskriminavimas)*. Reglamento (EEB) Nr. 1408/71 3 str. draudžia diskriminaciją pilietybės atžvilgiu. ES teisinės socialinio draudimo sistemų koordinavimo nuostatos užtikrina, kad asmuo, kuris pasinaudojo jam suteikta judėjimo ir gyvenamos vietos laisve, nepatektų į blogesnę padėtį nei asmuo, kuris visuomet gyveno ir dirbo toje pačioje valstybėje narėje.

3. *Socialinio draudimo laikotarpių sumavimas*. Siekiant išvengti nacionalinių taisyklių neigiamų pasekmių, Reglamente (EEB) Nr. 1408/71 numatytas socialinio draudimo laikotarpių sumavimo principas. Tai reiškia, kad valstybės narės institucija, skirianti išmoką, turi atsižvelgti į kitoje valstybėje narėje įgytą socialinio draudimo stažą (tos rūšies išmokai gauti), tarytum jis būtų įgytas pirmoje valstybėje.

4. *Įgytų teisių išsaugojimas (socialinio draudimo išmokų eksportavimas)*. Reglamento (EEB) Nr. 1408/71 10 str. 1 d. numato, kad invalidumo, senatvės ar maitintojo netekimo išmokos pinigais, išmokos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų bei išmokos mirties atveju, įgytos pagal vienos ar daugiau valstybių narių teisės aktus, negali būti kaip nors sumažinamos, pakeičiamos,

nemokamos ar anuliuojamos vien dėl to, kad jų gavėjas gyvena kitos valstybės narės teritorijoje. Kitaip tariant, valstybė narė išmokos skyrimo ir mokėjimo negali sieti su sąlyga, kad asmuo gyventų jos teritorijoje.

Europos mastu koordinuojamos tik valstybinės pensijų sistemos, o ne privatūs ir įmonių teikiami pensijų kaupimo būdai. Papildomos samdomų ir savarankiškai dirbančių darbuotojų, persikeliančių į kitą Europos šalį, teisės į pensiją saugomos tarybos direktyvos 98/49/EB nuostatomis.

Pensijų įmokų mokėjimas. Pagal Europos taisyklės jūsų darbuotojas pensijų įmokas vienu metu paprastai moka tik vienoje šalyje, nes vienu metu jam gali būti taikomi tik vienos šalies socialinio draudimo įstatymai. Tai reiškia, kad darbuotojas jokio privalomojo draudimo laikotarpio pensijų įmokų neturi mokėti daugiau nei vienoje šalyje.

Jeigu darbuotojas išvyksta nuolat gyventi ir dirbti į kitą šalį, pensijų įmokas jis turėtų mokėti tiesiogiai tai šaliai (t. y. tai šaliai, kurioje gyvena ir dirba), jeigu toje šalyje veikia įmokomis paremta pensijų sistema. Valstybės tarnautojai įmokas paprastai moka toje šalyje, kurioje įsikūrusi juos įdarbinusi administracinė organizacija. Kiekvienoje šalyje veikia savita valstybinė pensijų sistema. Pavyzdžiui, kai vienos šalyse invalidumo pensijos mokamos iš valstybinių sveikatos draudimo sistemų, o kitose – iš valstybinių senatvės pensijų sistemų lėšų.

2.2. Teisinės – politinės pensijų reformų prielaidos

ES politika yra labai plati ir apima daug aspektų. Jos turinį sudaro ne tiek lėšų perskirstymas socialinėms sritims, kiek socialinis reguliavimas tų sričių, kurios susijusios su bendros rinkos veikimu: darbo teisė, socialinės darbuotojų migrantų teisės.

Teisė į minimalaus pragyvenimo lygio užtikrinimą senatvėje pabrėžiama Socialinių teisių chartijoje, pažymėtina, kad socialiniams aspektams turi būti skiriama tiek pat dėmesio kaip ir ekonominiams. Atsižvelgiant į Europos Tarybos socialinę chartiją (1961 m.) ir Europos ekonominės bendrijos socialinę chartiją (1989 m.) Amsterdamo sutartis nubrėžė pagrindinius ES socialinės politikos tikslus, kuriais siekiama skatinti užimtumą, gerinti ir derinti gyvenimo sąlygas, užtikrinti reikiamą socialinę apsaugą. Sutartyje pabrėžiama, kad reikia veiksmingiau koordinuoti socialinę ir ekonominę sistemas. Pagal savo reikšmę socialinė politika buvo prilyginta ekonominei. Amsterdamo sutarties svarba socialinei politikai yra ta, kad ją priėmus išnyko ES socialinės politikos skirtumai – šiuos klausimus imta spręsti ES lygiu. (T. Hervey, 1998)

2000 m. gruodį Nicos ES Viršūnių Taryba priėmė Europos socialinę darbotvarę, kurioje nustatomi tikslai modernizuoti socialinę apsaugą, skatinti lyčių lygybę, kovoti su socialine atskirtimi, siekti kuo didesnio užimtumo. Taip pat numatyta keistis tarp valstybių pensijų sistemų strategijomis

bei diskutuoti apie pensijų sistemų ateitį. Taryba patvirtino tris principus: išsaugoti pensijų sistemų galimybę garantuoti jų socialinę paskirtį; užtikrinti ateities pensijų finansavimą ir reaguoti į besikeičiančios visuomenės poreikius.

2001 m. gruodį Lakeso ES Viršūnių Taryboje buvo patvirtinta ES valstybėms taikomi pensijų sistemų reformų kriterijai, kuriuos galima sugrupuoti į keturias grupes: bendrieji principai, darbo rinkos skatinimas, finansinės priemonės ir socialinių išmokų adekvatumas.

1. Bendrųjų socialinės apsaugos principų įgyvendinimas. Užtikrinti, kad pensijų sistemos būtų aiškos ir pritaikytos prie socialinių bei ekonominių realijų ir taip siekti didinti asmenų pasitikėjimą pensijų sistemomis; plėtoti aiškų ir paprastą asmenų informavimą apie ilgalaikes pensijų sistemų perspektyvas, ypač apie galimą išmokų dydį bei įmokų tarifus, garantuoti pensijų politikos ir pensijų sistemų reformų konsensumą.

2. Darbo rinkos skatinimas. Siekti aukšto užimtumo lygio ir, jeigu tai reikalinga, įvesti atitinkamas darbo rinkos reformas. Pratesti aktyvaus gyvenimo trukmę: siekti, kad pagrindinės socialinės apsaugos sistemos šakos (ypač pensijų sistema) sudarytų sąlygas kuo didesniai pagyvenusių žmonių skaičiui dalyvauti darbo rinkoje: stabdyti asmenų išėjimo į priešlaikines pensijas procesus ir nesiimti neigiamų priemonių prieš pensinio amžiaus asmenis, nusprendusius likti darbo rinkoje. Užtikrinti, kad pensijų sistemos atitiktų darbo rinkos reikalavimus ir būtų suderinamos su laikmečio iššūkiais siekti didesnio profesinio mobilumo tiek valstybių viduje, tiek ir tarp valstybių: nustatyti, kad naujos netipinės darbo formos neturėtų neigiamos įtakos pensijų teisėms, taip pat kad savarankiškas darbas (ne pagal darbo sutartį) nebūtų išbraukiamas iš pensijų sistemos.

3. Finansinės priemonės. Pensijų reformos turi būti vykdomos kartu su valdžios sektoriaus finansų stabilizavimu ir laikantis adekvačios fiskalinės politikos, įskaitant, jeigu to reikia, valdžios sektoriaus skolos mažinimą. Valstybės, siekdamos sureguliuoti išlaidas, gali steigti atitinkamus rezervų fondus. Siekti, kad pensijų reformos užtikrintų aktyvios visuomenės ir pensininkų pusiausvyrą; socialinio draudimo įmokos neturi apkrauti dirbančiųjų, tačiau turi garantuoti pensininkams adekvatų išmokų dydį; užtikrinti privačių schemų tvarumą ir solidarumą siekiant, kad tiek privatūs, tiek valstybiniai pensijų fondai galėtų garantuoti efektyvias, prieinamas, perkeliamas ir užtikrintas pensijas.

4. Socialinių išmokų adekvatumas. Mažinti socialinę atskirtį užtikrinant, kad pagyvenę žmonės neatsidurtų prie skurdo ribos bei galėtų aktyviai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Išlaikyti buvusį gyvenimo lygį, t.y. suteikti visiems asmenims teisę į pensiją (tiek valstybinio socialinio draudimo, tiek ir privačią), kurios dydis leistų išlaikyti buvusį gyvenimo lygį. Užtikrinti privačių pensijų schemų tolygumą ir solidarumą: siekti, kad privatūs ir valstybiniai pensijų fondai galėtų garantuoti veiksmingas, visiems suteikiamas ir garantuotas pensijas.

Iš naujausių ES institucijų iniciatyvų reikšminga yra jau minėta ES komisijos Žalioji knyga „Demografinių pokyčių iššūkiai, naujas solidarumas tarp kartų“, kur pateikiamas „magiškasis

trikampis“: didinti gimstamumą, suteikti kuo daugiau galimybių dalyvauti darbo rinkoje moterims ir vyresnio amžiaus žmonėms. Reformuojant pensijų sistemas labiau reikia atsižvelgti į jaunimo, moterų ir vyresnio amžiaus žmonių darbo reguliavimą ir galimybes dalyvauti darbo rinkoje kuriant darbo ir poilsio ciklo strategijas, o pensijų sistemų reformos turi skatinti gimstamumo didėjimą, išsaugoti kartu pusiausvyrą ir surasti naujas formas įvairaus amžiaus asmenims. (A. Bitinas, 2006)

2006 m. Europos Sąjungos Komisijos ataskaitoje dėl pakankamų ir stabilų pensijų akcentuojama, kad svarbus veiksnys, lemiantis pensijų sistemos reformų veiksmingumą, yra tai, kad pensijų sistemos reformos turi būti vykdomos pagal parengtą ilgalaikę reformos strategiją, o privačių pensijų schemas neturi sumažinti valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos garantuojamų pensijų pakankamumo.

Lietuvoje 2002 m. gruodžio 3 d. Nr IX–1215 buvo priimtas Pensijų sistemos reformos įstatymas, kurio paskirtis nustatyti valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo, užtikrinančio LR gyventojų papildomas pajamas senatvėje, teisinį pagrindą bei pagrindinius principus. Siekiant užtikrinti valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo ir pensijų išmokų mokėjimo sąlygas bei tvarką Lietuvos respublikoje 2003 m. Liepos 4d. buvo priimtas pensijų kaupimo įstatymas. Nr.IX–1691.

Dauguma Lietuvos politinių partijų pritarė siūlomai socialinės apsaugos sistemos reformai, įgyvendinant daugiapakopę pensijų sistemą, pasisakant už privačius pensijų fondus. Tuometinėse partijų programose socialinė rūpybos srityje pabrėžiamas užsibrėžtas uždavinys sukurti kaupiamųjų pensijų sistemą, numatoma kurti pasitikėjimo pensijų fondais atmosferą. Tuo pačiu išipareigojama didinti socialines išmokas, nemažinant tikslinių kompensacijų.

3. VIEŠŲJŲ PENSIJŲ SISTEMŲ PRIVATIZAVIMAS: SKIRTINGŲ PASAULIO ŠALIŲ PATIRTIS

ES valstybėse jau seniai analizuojamas visuomenės senėjimas, socialiniai ekonominiai reiškiniai ir ieškoma būdų jų pasekmėms sušvelninti, tačiau tik nuo praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pradėjo aktyviai vykdyti pensijų sistemų reformas. Didėjančios socialinės apsaugos išlaidos ir ekonomikos sulėtėjimas vertė valstybes ieškoti naujų socialinės apsaugos sistemų organizavimo ir valdymo formų. Todėl daugelis Vakarų Europos valstybių pradėjo pensijų sistemos reformas, kurių tikslas – mažinti biudžeto deficitą, skatinti taupymą ir stiprinti valstybinio socialinio draudimo garantijas.

Pasaulio bankas kaip išeitį iš „senatvės krizės“ dar devintajame XX a. dešimtmetyje pradėjo siūlyti struktūrines pensijų sistemų reformas. Jų esmė – vietoje dalies viešųjų pensijų įvesti privalomą lėšų senatvei kaupimą privačiuose pensijų fonduose. Demografinių pokyčių keliami iššūkiai pensijų sistemoms paskatino jų reformą daugelyje šalių.

Veikiamos minėtų Pasaulio banko rekomendacijų, šalys pasirinko skirtingus struktūrinių pensijų reformų tipus:

- *pakeičiamoji reforma* t. y. ankstesnė valstybinė sistema naikinama, o vietoje jos įdiegiama privati kaupimo sistema;
- *lygiagrečių sistemų reforma* – privataus kaupimo fondai diegiami kaip valstybinių alternatyva, dalyviai gali rinktis dalyvauti vienoje arba kitoje, paliekama dviejų lygiagrečių sistemų konkurencija;
- *mišrių pensijų sistemų reforma* – valstybinė sistema papildoma nauju privataus kaupimo komponentu, taikomas skirtingas dalyvavimo privalomumas.

Trumpa pensijų privatizavimo apžvalga dviejuose pasaulio regionuose, kuriuose Pasaulio banko pasiūlymai buvo populiariausi, trumpai pateikiama 2-oje lentelėje.

2 lentelė. Viešųjų pensijų sistemų privatizavimas dviejuose pasaulio regionuose

Šalis	Reformos pradžia	Dalyvavimo kaupiamąjoje sistemoje privalomumas	Reformos tipas
Lotynų Amerikos šalys			
Čilė	1981	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti pereiti iš valstybinės pakopos	Pakeičiamoji
Peru	1993	Dalyvauti arba privačioje, arba valstybinėje pakopoje privaloma visiems darbuotojams	Lygiagreti
Argentina	1994	Visi darbuotojai gali skirti įmokas privačiai pakopai	Mišri

2 lentelės tęsinys

Šalis	Reformos pradžia	Dalyvavimo kaupiamosiose sistemoje privalomumas	Reformos tipas
Lotynų Amerikos šalys			
Kolumbija	1994	Dalyvauti arba privačioje, arba valstybinėje pakopoje privaloma visiems darbuotojams	Lygiagreti
Urugvajus	1996	Privaloma darbuotojams, uždirbantiems daugiau nei 800 dolerių, mažiau uždirbantiems ir tiems, kam daugiau kaip 39 m., – pasirenkami	Mišri
Bolivija	1997	Privaloma naujiems ir iki 35 m. darbo rinkos dalyviams. Vyresni – iki 50 m. moterys ir iki 55 m. Vyrų – gali rinktis	Pakeičiamoji
Meksika	1997	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
El Salvadoras	1998	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
Kosta Rika	2001	Privaloma visiems darbuotojams	Mišri
Posocialistinės šalys			
Kazachstanas	1998	Privaloma visiems darbuotojams	Pakeičiamoji
Vengrija	1998	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti skirti dalį įmokų privačiai pakopai	Mišri
Lenkija	1999	Privaloma jaunesniems nei 30 m. darbuotojams, 30–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Latvija	2001	Privaloma jaunesniems nei 30 m. darbuotojams, 30–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Makedonija	2001	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti	Mišri
Estija	2002	Privaloma naujiems darbo rinkos dalyviams. Kiti gali pasirinkti	Mišri
Bulgarija	2002	Visiems iki 42 m. darbuotojams privaloma skirti dalį įmokų privačiai pakopai	Mišri
Kroatija	2002	Privaloma jaunesniems nei 40 m., 40–49 m. darbuotojai gali pasirinkti	Mišri
Lietuva	2003	Bet kurio amžiaus darbuotojai gali rinktis	Mišri

Šaltinis: Sudaryta pagal Müller, K. Public–private interaction in structural pension reform (paper presented at the “OECD Private Pensions Conference“, 2001

Kazachstane ir keliose Lotynų Amerikos šalyse buvo įvykdyta pakeičiamoji reforma, Peru ir Kolumbija vykdo lygiagrečių sistemų reformą. Rytų Europoje šalys, vykdančios pensijų privatizavimą, pasirinko mišrių pensijų sistemų reformas. Daugumoje šių šalių privačiuose pensijų fonduose reikalaujama dalyvauti jauniems darbuotojams, vyresniems leidžiama pasirinkti, o priešpensinio amžiaus žmonės paliekami tik valstybinėje sistemoje.

Remiantis pionierės Čilės patirtimi, buvo pabrėžiama, kad individualus taupymas privačiuose pensijų fonduose gali išspręsti keletą uždavinių: padidinti žmonių, dalyvaujančių privačiose pensijų schemose, pensijas ateityje, pagyvinti kapitalo rinką, sumažinti šalies biudžeto našta, formuoti naują savininkų (turimi galvoje individualiai pensijoms taupantieji) klasę. Pasak profesoriaus P.Gylio, nuo

Čilėje 1981 metais pradėtos pensijų reformos praėjo beveik ketvirtis amžiaus. Ten dalis žmonių, prisidėjusių prie privačių pensijų fondų, jau yra sulaukę pensinio amžiaus. Taigi jie gali lyginti pažadus su tikrove, ko dar negali daryti Lietuvos gyventojai. Čilės privačių pensijų fondų dalyviai yra nepatenkinti ne tik pensijų dydžiu, kuris pasirodė esąs mažesnis nei tikėtasi. Juos piktina ir tai, kad nuo 25 iki 33 proc. visų individualių įnašų "suvalgo" įvairūs komisiniai, mokesčiai, kuriuos savo naudai iš individualių pensinių sąskaitų atskaito pensijų fondai. Taigi Čilėje pensijų administravimą perdavus į privačias rankas, pensijų dydis išliko mažas, o valstybės išlaidos pensijoms ženkliai padidėjo.

P. Gylys pastebi, kad kiekvienai valstybei biudžeto, mokesčių mokėtojų, lėšomis tenka prisidėti prie privačių pensijų fondų kūrimo ir funkcionavimo. Čilės atveju pasirodė, kad privataus pensijų verslo palaikymas biudžetui kainuoja daugiau, nei iš pradžių manyta, – nuo 5 iki 6 proc. bendrojo vidaus produkto. O juk vienas svarbiausių privačių pensijų fondų kūrimo argumentų paprastai yra šalies biudžeto naštos sumažinimas. Beje, nusivylusiųjų pensijų reforma daug ne tik Čilėje, bet ir kitose valstybėse.

3.1. Reformos Vakarų Europos šalyse

Didėjančios socialinės apsaugos išlaidos ir ekonomikos sulėtėjimas vertė valstybes ieškoti naujų socialinės apsaugos sistemų organizavimo ir valdymo formų. Valstybės finansuojama iš atlyginimo atskaitomų pensijų draudimo įmokų sistema, kaip pagrindinis pensijų šaltinis, neatitiko pensijų mokėjimo poreikių, šalys buvo priverstos įgyvendinti reformas. Reformos tapo būtinybe. Bene vienintelis galimas susikaupusių problemų sprendimo būdas buvo kurti tokią pensijų sistemą, kurioje derėtų ir vienas kitą papildytų valstybinis bei privatus kaupiamųjų pensijų draudimas.

Danijoje visa šalies pensijų sistema susideda iš valstybinės, darbdavio ir privačiai sukauptos pensijos. Valstybinę pensiją gauna visi Danijos gyventojai, tačiau tai tik apie 30.000 Lt per metus. Palyginimui bedarbio pašalpa – 60.000 Lt per metus, o vidutinis atlyginimas – apie 150.000 Lt. Jei žmogus neturi sukaupęs kitų lėšų, pensija jam padidinama 50%, iki 45.000 Lt, be to, suteikiama lengvatų. Apie 90% Danijos piliečių kaupia lėšas papildomai pensijai. Paprastai apie tai pradedama galvoti sulaukus 30 metų amžiaus ir kaupiama iki pensijos. Lėšos papildomai pensijai kaupiamos mokant į pensijų fondus ir (arba) gyvybės draudimo bendrovėms. Į pensijų fondus mokama 1,5–9% atlyginimo, bet kai kuriais atvejais ši dalis gali būti gerokai didesnė. Valstybinių įstaigų darbuotojai gauna pensiją, kurios dydis yra 60–70% buvusio atlyginimo. Danai siekia, kad, išėjus į pensiją, pajamos sudarytų apie 70% buvusio atlyginimo. Tam reikia dirbti ir pensijai kaupti maždaug 35 metus.

Italijoje, kur privačių pensijų kaupimo bendrovių mažai, valstybė buvo nustačiusi dideles (iki 80% atlyginimo) pensijas. Socialinio draudimo mokesčiai padidėjo iki 50% pajamų: iš jų 40% moka darbdavys, o 10% – pats darbuotojas. Tokia dosni sistema neskatina steigti privačius pensijų kaupimo

fondus. 1993 m. tik 5% privataus sektoriaus darbuotojų galėjo tikėtis nevalstybinės pensijos. Bendras privačių pensinių fondų turtas 2000 m. pabaigoje tebuvo 30 mlrd. USD (3% BVP). Dėl privačių pensijų fondų stokos Italija patiria daug aprūpinimo pensijomis problemų. Didelės valstybės mokamos pensijos indeksuojamos kartu su darbo užmokesčiu, todėl socialinio draudimo mokesčių dalis, skirta pensijoms mokėti, turės būti padidinta nuo 20% (dabar galioja 2000 m. nustatytas mokestis) iki 46% 2050–aisiais. Todėl pradėjus mažinti valstybės mokamų pensijų dydį, Italijoje ėmė steigtis privatūs fondai.

Jungtinėje Karalystėje valstybės mokamos pensijos nedidelės. Šalyje nustatyta 20% vidutinio šalies darbo užmokesčio pensija. Yra ir pensijos dalis, priklausanti nuo buvusių pajamų dydžio, tačiau pritaikius vadinamąsias "įdarbinimo schemas", jos galima atsisakyti. Mažos valstybinės pensijos paskatino privatų pensijų kaupimą. Tuo naudojasi 75% vyrų ir 65% moterų, dirbančių visu etatu. Pagal privačius pensijų kaupimo planus šalies pensininkams kasdien išmokama per 217 mln. USD, o valstybė tam skiria po 186 mln. USD.

Šalyje gyvybės draudimas ir pensijų kaupimas apmokestinamas skirtingai: pensijų kaupimo įmokos atimamos iš apmokestinamų pajamų; investicinės pajamos neapmokestinamos, tačiau išmokos yra apmokestinamos; o gyvybės draudimui mokesčių lengvatos netaikomos. Dėl tokio pensijų draudimo Jungtinėje Karalystėje veikiantys gyvybės draudikai valdo didžiąją privačių pensijų fondų turto dalį. Individualūs pensijų planai tampa vis populiariesni, beveik visus juos valdo gyvybės draudimo kompanijos. Kitą pensijų fondų turto dalį sudaro vadinamieji pačių valdomi pensiniai planai. Tokius planus renkasi įmonės, kuriose dirba dešimtys tūkstančių darbuotojų, ir tvarko bei valdo turta pačios.

Suomijos pensinis aprūpinimas grindžiamas dviem pensijų sistemomis, papildančiomis viena kitą: nacionalinė pensijų sistema, susijusi su gyvenimu Suomijoje, ir privalomosios pensijos sistema, susijusi su darbo užmokesčiu. "Uždirbtoji" pensija mažina nacionalinės pensijos dydį. Pastarajai pasiekus nustatytą „lubų“ ribą, nacionalinė pensija nemokama. Privalomosios pensijos – svarbiausia Suomijos socialinės gerovės sistemos grandis. Darbuotojų pensinio aprūpinimo, susijusio su darbo užmokesčiu, sistema veikia nuo 1962 m. Surinkti pensinio draudimo įmokas, valdyti fondų investicijas bei mokėti pensijų išmokas yra pavesta privačioms pensijų institucijoms, veikiančioms pagal bendrus principus. Šios institucijos yra solidariai atsakingos už pensijų išmokas vienos iš pensijų institucijos nemokumo atveju. Darbdaviai gali laisvai pasirinkti pensijų instituciją. Tai gali būti pensijų draudimo kompanija, pensijų fondas, apimantis tam tikrą pramonės šaką, arba pensijų kasa. Papildomai asmuo gali apsidrausti savanoriškuoju senatvės pensiniu draudimu, jam taikoma mokesčių lengvata. Jei asmuo pasirenka savanorišką pensiją, mokamą iki gyvenimo pabaigos, jo gaunamos pajamos pagal savanorišką pensinį draudimą ir privalomąjį pensinį draudimą negali viršyti 66% buvusių darbo pajamų.

Vokietijoje valstybinė pensija sudaro apie 75% visų išmokų pensininkams. Iš savanoriškų fondų arba gyvybės draudimo šalies pensininkai gauna 16% išmokų, o likusius 9% – iš privalomųjų pensinių fondų. Dėl demografinių aplinkybių – ilgėja gyvenimo trukmė, jaunimas pirma baigia mokslus, tik paskui pradeda aktyvią darbinę veiklą, mažėja gimstamumas ir pan. – Vokietijos valstybinis socialinis draudimas jau negalės išmokėti visų 75%, todėl gali atsirasti 7–8% senatvės pensijos spraga. Tai paskatino Vokietiją pradėti pensijų sistemos reformą, pagal kurią vis daugiau dėmesio skiriama pensiniams fondams ir ypač gyvybės draudimui

3.2. Reformos Rytų Europos šalyse

Rytų ir Centrinės Europos šalys, pradėjusios savo ekonomikos pertvarką, suskubo keisti ir pensinį aprūpinimą, vis daugiau jo perduodamos privačiam draudimui. Juolab, kad valstybinės pensijos tiek dėl pereinamojo laikotarpio ekonomikos sunkumų, tiek apskritai dėl visuomenės senėjimo (vis mažėja darbingo amžiaus žmonių, didėja pensininkų skaičius) labai sumenko, socialinio draudimo biudžetus ėmė kamuoti nuolatinis deficitas. Pensijų reformos vykdomos ar bent planuojamos visoje pokomunistinėje Europoje. Pionierės čia yra Vengrija ir Čekija, pradėjusios reformas nuo 1994 m. Jos pasirinko visiškai skirtingus modelius. Čekijos PF yra akcinės bendrovės, Vengrijos – savitarpio pagalbos fondai.

Vengrija ir Lenkija realiai pradėjo radikalias reformas pagal, taip vadinamą, Argentinos modelį. Jo esmė – privalomas dalinis socialinio draudimo pensijų privatizavimas. Vengrija 1998 m. privalomą dalies pensijų kaupimą privačiuose fonduose įvedė tik pirmą kartą į darbo rinką ateinantiems asmenims, o vyresniems davė galimybę arba likti vien tik socialinio draudimo sistemoje, arba dalį pensijos kaupti privačiuose fonduose. Lenkija nuo 1999 m. pradžios privalomą kaupimą numatė jaunimui iki 30 metų amžiaus, pasirinkti leido vyresniems, tačiau tik nesulaukusiems 50 metų asmenims. Ir Lenkijoje, ir Vengrijoje nuo reformos pradžios pradėjo veikti maždaug po 20 privačių pensijų fondų. Į tuos fondus valstybė pradėjo pervedinėti po penktadalį socialinio draudimo įmokų: Lenkijoje 7,3 proc. iš 36,6 proc., Vengrijoje – 6 iš 28. Lenkijoje privačiuose fonduose jau dalyvauja 60 ekonomiškai aktyvių gyventojų, Vengrijoje – 40 proc.

Be to, Lenkija, galutinai nesuformavusi informacinės sistemos, pradėjo pensijų reformą ir dėl to patyrė milijoninių nuostolių, nes gyventojų įmokos pasiklydo fondų sąskaitose. Buvo tikėtasi, kad reformos dėka padidės nacionalinis taupymas ir ekonomikos augimas. Deja, pensijų reformą Lenkijoje lydi ekonomikos nuosmukis, o taupymą pensijų fonduose atsveria valstybės skolos augimas bei padidėjęs šalies biudžeto deficitas. Lenkijoje prasidėjusi socialinio draudimo pensijų reforma susilaukė kritikos. Lenkai pradėjo reformą tinkamai jai nepasirengę, neturėdami individualios apdraustųjų

apskaitos sistemos, dalis kaupiamojo pensijų draudimo įmokų nepasiekia apdraustųjų žmonių sąskaitų pensijų fonduose. Kita klaida pernelyg daug lėšų išsekvota reklamos kampanijai.

Pensijų investicinės veiklos rezultatai laikomi analogišką Lenkijai ir Vengrijai spaudimą privatizuoti pensijas patyrė ir kitos Rytų ir Centrinės Europos šalys. Tačiau dvi iš jų – *Slovėnija ir Čekija* – išsiskiria tvirta nuostata nuosekliai reformuoti esamas socialinio draudimo pensijas jų neprivatizuojant, o privačias pensijų sistemas kurti tik šalia socialinio draudimo, ne tik valstybės, bet pirmiausia pačių privačių asmenų lėšomis ir laikantis savanoriško dalyvavimo privačiuose fonduose principo. Slovėnijoje pensijų fondų įstatymas įsigaliojo 1999 metais, tačiau praktiškai jis neveikė: fondai nesikūrė. Norėdami paskatinti savanorišką pensijų kaupimą, slovėnai ryžosi didelėms lengvatoms, kurios buvo suteiktos ne tik darbuotojams (nuo fondams pervestų įmokų nereikėjo mokėti fizinių asmenų pajamų mokesčio), bet ir darbdaviams (nuo į fondus pervestos pelno dalies nereikėjo mokėti pelno mokesčio, nuo atlyginimų dalies – socialinio draudimo įmokų; o ta dalis yra net 25 proc. darbuotojų atlyginimo). Tokiomis palankiomis sąlygomis savanoriškasis pensijų kaupimas labai suaktyvėjo, tačiau jis toli gražu neaprepia didžiosios gyventojų dalies. Slovėnija apkarpė privilegijuotas pensijas ir jas permetė į kaupiamuosius fondus. Čekija kaupimą papildomai privačiai pensijai pradėjo skatinti subsidijomis dar 1994 m. Valstybė mokėjo dalį įmokos tiems, kas savanoriškai pradėjo taupyti 18-oje privačių pensijų fondų. Beje, socialinio draudimo sistemos finansavimo Čekijoje iki šiol nepavyksta subalansuoti, todėl planuojama griežtinti pensijos gavimo sąlygas. Tačiau čia neatsisakoma tikslo išlaikyti vidutinę socialinio draudimo pensiją ne mažesnę nei 60 proc. buvusios algos.

Slovėnija ir Čekija Rytų ir Centrinėje Europoje išsiskiria sėkmingu perėjimu į rinkos sistemą. Šioms šalims būdingas mažesnis užsienio įsiskolinimas. Šios dvi šalys, nekurdamos privačių pensijų vietoje socialinio draudimo, kartu išvengė ir didelių ilgalaikių finansinių įsipareigojimų, susijusių su perėjimu į privalomą kaupiamąją pensijų sistemą. Tai leidžia išsaugoti riboto skolinimosi politiką ir stabilią finansinę aplinką savanoriškam taupymui senatvei. Šiame skyriuje kalbėjau apie Lenkiją ir Vengriją, kur privalomasis kaupiamasis pensijų draudimas pradėtas įgyvendinti jau prieš dešimt vienuolika metų, bei Čekiją ir Slovėniją, atsisakiusias privalomojo kaupimo principo ir pasirinkusias savanoriškąjį. Nepaminėtos Rytų ir Centrinės Europos valstybės gerokai išgąsdintos Lenkijos ir Vengrijos patirties taip pat ėmė dvejojti, kokią reformos kelią pasirinkti. Lenkijoje nebuvo laiku sukurta įmokų priežiūros sistema, uždelsta diegti informacinę technologiją, apdraustieji neturėjo informacijos apie individualias sąskaitas, todėl imta nepasitikėti naująja sistema.

2006 m. Europos Sąjungos Komisijos ataskaitoje dėl pakankamų ir stabilių pensijų akcentuojama, kad svarbus veiksnys, lemiantis pensijų sistemos reformų veiksmingumą, yra tai, kad pensijų sistemos reformos turi būti vykdomos pagal parengtą ilgalaikę reformos strategiją, o privačių

pensijų schemos neturi sumažinti valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos garantuojamų pensijų pakankamumo.

3.3. Pensijų sistemos privatizavimas Lietuvoje

Lietuvai atgavus nepriklausomybę šalyje įvyko nemažų demografinių pokyčių: padidėjo emigracija, sumažėjo gimstamumas. Panašias tendencijas demografai prognozuoja ir ateičiai, todėl artimiausiais dešimtmečiais valstybės biudžeto išlaidos, susijusios su pensinio amžiaus gyventojų išlaikymu, turėtų gerokai padidėti. Remiantis Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozėmis: gyventojų skaičiaus mažėjimą dėl žemo gimstamumo ir didelės emigracijos, mažėjant mokesčių mokėtojų ir augant pagyvenusių žmonių skaičiui, Lietuvoje kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse (Vengrija, Lenkija, Švedija, Estija, Latvija ir kt.), ši problema buvo sprendžiama šalia einamojo finansavimo pensijų sistemos palaipsniui įvedant pensijų kaupimą.

Pirmasis žingsnis Lietuvoje pensijų reformos linkme žengtas 1999 m. Priėmus Pensijų fondų įstatymą. Antrasis, svarbesnis – 2002 m. Pensijų sistemos reformos įstatymą. Pagrindinis ilgalaikis pensijų sistemos reformos tikslas – pakeisti esamą pensijų sistemą taip, kad pensinio amžiaus sulaukę asmenys gautų didesnę pensiją ir nekristų jų vartojimo lygis.

Dar 2000 m. planuojant pensijų privatizavimą Vyriausybė patvirtino Pensijų reformos koncepciją, numatančią privalomojo kaupimo privačiuose pensijų fonduose įvedimą. Joje buvo nurodyti labai platūs ir patrauklūs pensijų sistemos reformos tikslai:

- pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, tačiau perskirstymas būtų ne padidintas, bet sumažintas;
- finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą taip, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito;
- paskatinti taupymą šalyje bei sumažinti mokesčių vengimą.

2000 m. spalio 25 d. Vyriausybė patvirtino Baltąją pensijų reformos knygą. Joje daug dėmesio skirta esamos pensijų sistemos problemų analizei. Išvardytos keturios pagrindinės priežastys, dėl kurių būtina pensijų reforma:

1. Mažėjanti sistemos aprėptis (ilgainiui nemaža dalis pensinio amžiaus Lietuvos gyventojų neturės teisės į kokią nors valstybės teikiamą pensiją). Socialinio draudimo sistema iš esmės apima tik dirbančius pagal darbo sutartis asmenis, o dauguma savarankiškai dirbančių darbuotojų vengia mokėti socialinio draudimo įmokas.

2. Mažos pensijos ir todėl menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje. Vidutinis pajamų pakeitimo pensija koeficientas yra tik 40%. Sistemoje gana didelis perskirstymas, todėl didelių uždarbių gavėjams pakeitimo koeficientas yra dar mažesnis. Du pagrindiniai pensijų sistemos tikslai –

apsaugoti senus žmones nuo skurdo ir atkurti asmens pajamas senatvėje yra sujungti ne tik vienoje socialinio draudimo pensijų sistemoje, bet ir vienoje pensijos formulėje.

3. Pensijų finansavimo sunkumai. Einamojo mokėjimo pensijų sistemos finansinis stabilumas iš esmės priklauso nuo mokančių įmokas ir gaunančių išmokas santykio. Vien dėl demografinių priežasčių šis santykis nuolat blogėja. Prie šio santykio mažėjimo prisideda ir politiniais motyvais didinamos išmokos, neatsižvelgiant į įmokų mokėtojų skaičių.

4. Demografinis spaudimas pensijų sistemai. Lietuvos visuomenė senėja. Nuo 1990 m. mažėja gimstamumas, vidutinė gyvenimo trukmė šiek tiek ilgėja.

2004 m. Lietuvoje buvo pradėta vykdyti pensijų reforma – perėjimas prie vadinamosios daugiapakopės pensijų sistemos. Ši reforma iš esmės yra dalies valstybės teikiamų socialinių paslaugų perdavimas privačioms bendrovėms, t.y. pensijų sistemos dalinis privatizavimas. Atliekant reformą, buvo deklaruoti tokie pagrindiniai jos tikslai:

- ✓ pirma, padidinti būsimas senatvės pensijas – sėkmingai investavus privačių fondų sukauptas lėšas;
- ✓ antra, sumažinti valstybinei socialinės apsaugos sistemai tenkančią naštą, ypač didėsią dėl neigiamų demografinių pokyčių.

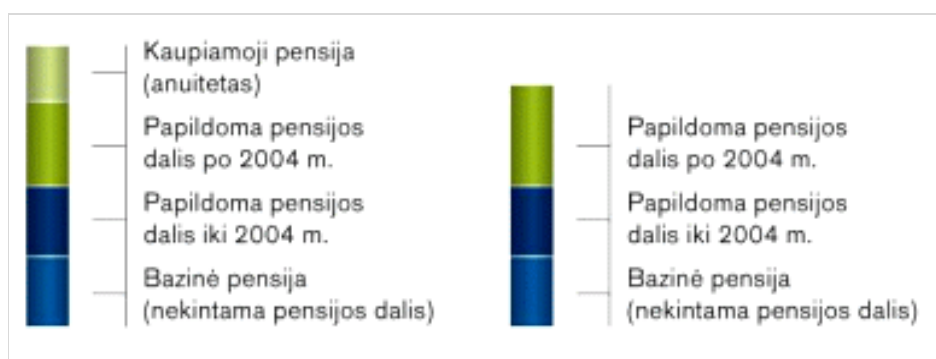
Vienas iš pagrindinių reformos uždavinių, keliamų reformuojant Lietuvos pensijų sistemą – nedidinant pensijų draudimui skirtų įmokų tarifo įvesti privalomąjį kaupiamąjį pensijų draudimą, valdomą privačių pensijų fondų. Šalia socialinio draudimo pensijų sistemos, vadinamos pirma pakopa, kuriama privačių pensijų sistema, vadinamoji antra pensijų pakopa, kuri finansuojama iš pirmos pakopos gaunamomis lėšomis. Dar numatyta ir trečia pensijų pakopa, kurioje dalyvauti gali kiekvienas asmuo, kuris įmokas pensijų fondui moka iš savo asmeninių šaltinių.

Nuo 2004 metų pradėjus veikti naujam pensijų kaupimui, Lietuvos pensijų sistemą sudaro šios dalys:

- valstybinis socialinis pensijų draudimas;
- kaupimas senatvės pensijai iš socialinio draudimo įmokų pensijų fonduose;
- papildomas kaupimas pensijai gyvybės draudimo įmonėse ar pensijų fonduose.

Socialinio draudimo pensiją sudaro dvi dalys: pagrindinė arba bazinė pensija ir papildoma dalis. Bazinės pensijos dydis priklauso tik nuo draudimo stažo – turint visą būtinąjį stažą, ne mažesnę kaip 30 m., ji mokama viso dydžio; minimaliai pensijai gauti yra nustatytas 15 m. privalomojo socialinio draudimo stažas.

Papildoma socialinio draudimo pensijos dalis priklauso ir nuo stažo, ir nuo mokėtų įmokų. Ji skaičiuojama pagal specialią formulę, nustatytą įstatymu. Todėl mokant mažiau įmokų „Sodrai“, sumažės tik papildomoji pensijos dalis – bazinės pensijos dydžiui tai neturės įtakos.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

3 pav. Socialinio draudimo pensiją sudarančios dalys

Kaupiama senatvės pensijai išmoka iš pensijų fondo mokama tik sulaukus senatvės pensijos amžiaus, tokio pat kaip ir socialinio draudimo pensijai.

Už pensijų fonde sukauptas lėšas bus privaloma įsigyti kas mėnesinę pensijų išmoką, mokamą iki gyvos galvos – pensijų anuitetą. Tokias išmokas mokės dalyvio pasirinkta gyvybės draudimo įmonė, su kuria bus sudaroma anuiteto mokėjimo sutartis. Sukauptą sumą bus pervesta į šios įmonės sąskaitą, o ši įsipareigos mokėti sutarto dydžio anuitetą. Ar po mirties neišmokėta suma gali būti paveldėta, priklausys nuo to, koks anuitetas pasirenkamas – su paveldėjimu ar be jo.

Dalyviai, sukaukę mažiau nei reikalinga įsigyti bent pusės bazinės pensijos dydžio anuitetą, galės savo sukauptas lėšas pasiimti iš karto arba dalimis – kaip vienkartinę ar periodinę išmoką. Taip gali atsitikti, jei kaupti bus pradėta vėlai, likus keletui metų iki pensijos arba bus ilgų laikotarpių, kai įmokos nemokėtos.

Iš esmės Lietuvos pensijų privatizavimas buvo vykdomas pagal panašų į kitų šalių modelį. Didžiausias skirtumas – netaikomas privalomas perėjimas į PPF jokiai gyventojų amžiaus grupei ir jokiai amžiaus grupei nėra ribojimų dalyvauti reformoje. Lietuvoje nustatyta, kad bet kurio amžiaus asmenims, apdraustiems visai socialinio draudimo pensijai, leista savanoriškai pasirinkti – dalyvauti pensijų reformoje ar ne, t. y. likti tik socialinio draudimo sistemoje.

3 lentelė. Lietuvos vyriausybių deklaruotos pensijų privatizavimo priežastys ir tikslai

„Sodros“ pensijų sistemos trūkumai kaip reformos priežastys	Oficialūs pensijų reformos tikslai
1. Mažos pensijos	1. Didesnės pensijos
2. Didelis perskirstymas pensijų sistemoje	2. Mažesnis pajamų perskirstymas
3. Pensijų finansavimo sunkumai, demografinis spaudimas	3. „Sodros“ biudžeto subalansavimas

3 lentelės tęsinys

„Sodros“ pensijų sistemos trūkumai kaip reformos priežastys	Oficialūs pensijų reformos tikslai
4. Mažėjanti pensijų sistemos aprėptis, sistema sunkiai pritaikoma savarankiškai dirbantiems, įmokų vengimas ir darbas neformalioje rinkoje	4. Mažesnis „Sodros“ įmokų vengimas
5. Menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje dėl mažų pensijų	5. Taupymo paskatinimas tuo prisidedant prie investicijų ir šalies ūkio plėtros
	6. Pakeistas pensijų finansavimo būdas
	7. Privalomas kaupimas senatvei
	8. Kapitalo rinkų bei finansinės infrastruktūros sustiprinimas

Šaltinis: sudarytojas R.Lazutka, pagal: Baltoji pensijų reformos knyga, 2000, Pensijų reformos koncepcija, 2001, Pensijų reformos koncepcija, 2000

Apibendrinant galima teigti, kad „Lietuvos Respublikos vyriausybės deklaruotos pensijų privatizavimo priežastys buvo siejamos su tuo, kad „Sodros“ pensijos mažos, jų diferenciacija nedidelė, nes dėl lėšų stokos nebuvo iš ko mokėti daliai apdraustųjų didesnes pensijas, kitos dalies nepasmerkiant badui. „Sodros“ biudžetas tuo metu buvo deficitinis ir jo balanso nebuvo tikimasi dėl blogėjančių demografinių rodiklių ir šešėlinės ekonomikos paplitimo, iš kurios nebuvo paskatų išeiti, be kitų priežasčių, ir dėl to, kad socialinio draudimo įmokų mokėtojai galėjo tikėtis tik menkų pensijų. Minėtomis nepatenkinamos padėties pensijų srityje priežastimis buvo remiamasi formuluojant reformos tikslus. Šie buvo lyg veidrodinis problemų atspindys, o šių tikslų įgyvendinimo priemone buvo laikomas dalinis „Sodros“ pensijų privatizavimas“ (R. Lazutka. 2008, p.110).

4. DABARTINĖ LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMA

Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema yra aptarta šios darbo pirmo skyriaus 1.3. poskyryje, o pensijų sistemos privatizavimas Lietuvoje taip pat buvo nagrinėtas (žr. 3.2. poskyrį) todėl toliau bus analizuojamas privataus pensinis draudimas, atliekama esamos situacijos apžvalga, aptariamai privataus kaupiamojo pensinio draudimo augimo veiksniai.

4.1. Privataus kaupiamojo pensinio draudimo analizė: privalumai ir trūkumai

Kaupimą senatvės pensijai iš socialinio draudimo įmokų pensijų fonduose reglamentuoja LR pensijų sistemos reformos įstatymas ir LR pensijų kaupimo įstatymas. Tai galimybė kiekvienam, mokančiam socialinio draudimo įmokas, kaupti lėšas savo būsimajai pensijai, nemokant papildomų įmokų. Įstatymų numatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo dalį „Sodra“ perveda į pensijų fondus, kuriuose kaupiamos – už jas įsigijami vertybiniai popieriai, kitas turtas, gaunamos palūkanos, už jas vėl perkamas turtas. Dalyvavimas savanoriškas, tačiau pasirinkus – tolesnis dalyvavimas negali būti nutrauktas. Lietuvoje teisę steigti pensijų fondus turi akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės ir valdymo įmonės, kurios turi teisę valdyti investicinius fondus ir investicines kintamojo kapitalo bendroves, ir kurios turi įstatymų nustatyta tvarka Vertybinių popierių komisijos išduotas licencijas.

Dirbantys ir socialines įmokas mokantys šalies gyventojai nuo 2004 m. dalį pensijos įmokų gali kaupti privačiuose pensijų fonduose: 2004 m. – 2,5 procentinio punkto, kiekvienais vėlesniais metais – papildomai po 1,0 procentinį punktą. Tačiau Lietuvos Respublikos Seimui nepritarus Prezidento veto, įmokos į antros pakopos pensijų fondus dvejiems metams sumažintos. Pensijų įmokos dydis nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. – 3 procentai, nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. ir 2010 metais – 2 procentai dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. (žr. 4 lent.)

4 lentelė. Socialinio draudimo įmokų tarifas

Pavadinimas	2004	2005	2006	2007	2008	2009		2010	2011
						iki birželio 30 d.	nuo liepos 1 d.		
Įmokos „Sodrai“, proc.	31.5	30.5	29.5	28.5	28.5	31	32	32	28.5
Įmoka į kaupiamųjų pensijų fondą, proc.	2.5	3.5	4.5	5.5	5.5	3	2	2	5.5

Seimo priimtas Pensijų sistemos reformos įstatymo pakeitimo įstatymas nustato, kad 2011 m. ir vėlesniais metais įmoka pensijų fondams sudarys 5,5 procento dalyvių pajamų, nuo kurių

skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Asmenims, tapusiems pensijų kaupimo sistemos dalyviais iki 2009 m. birželio 30 d. (įskaitytinai), pensijų įmokos dydis 2011 metais yra 5,5 procento, 2012, 2013, 2014 metais – 6 procentai, nuo 2015 m. sausio 1 d. – 5,5 proc. Asmenims, tapusiems pensijų kaupimo sistemos dalyviais nuo 2009 m. liepos 1 d., pensijų įmokos dydis nuo 2011 m. sausio 1 d. yra 5,5 procento dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.

Sprendimas pervesti pensijų fondams mažesnę valstybinio socialinio draudimo įmokų dalį priimtas, siekiant subalansuoti „Sodros“ biudžetą, kad būtų įvykdyti įsipareigojimai dabartiniams valstybinio socialinio draudimo išmokų gavėjams.

Dabartinė kaupimo sistema suteikia žmonėms galimybę dalį privalomų socialinio pensijų draudimo įmokų kaupti savo asmeninėje sąskaitoje, sulaukus pensinio amžiaus, gauti galimai didesnę pensiją iš kelių šaltinių, tiek iš „Sodros“, tiek iš pasirinktų draudimo įmonių. Atėjus senatvės pensijos amžiui, pensija bus mokama iš kiekvieno dalyvio asmeninėje sąskaitoje sukauptų lėšų. Už sukauptą sumą bus įsigyjama kas mėnesinė išmoka – pensija iki gyvos galvos, arba kitaip tariant anuitetas. Pensijų fondo dalyvis, sulaukęs senatvės pensijos amžiaus, turi teisę:

- Pasirinkti pensijų anuiteto mokėtoją – gyvybės draudimo įmonę;
- Pasirinkti pensijų anuiteto rūšį, kuris:
 - negali būti mažėjantis;
 - mokamas ne rečiau kaip kartą per 3 mėnesius iki gyvos galvos;
 - gali būti mokamas pensijų anuiteto sutartyje numatytą laikotarpį dalyvio įpėdiniais po jo mirties.
- Nukelti pensijų išmokos mokėjimo pradžią.

Socialinis pensijų fondų kūrimo tikslas – papildyti esamą socialinio draudimo pensijų sistemą kaupiamuoju principu grindžiamos pensijų sistemos pakopos išmokomis, kurios užtikrintų senatvės pensijos lygį, siekiantį iki 60–70% buvusio vidutinio darbo užmokesčio.

Ekonominis pensijų fondų kūrimo tikslas – paspartinti ekonomikos plėtrą. Kitaip tariant, tikimasi, kad pensijų fonduose kaupiamos įmokos bus investuojamos į kapitalo rinką, o tai savo ruožtu tik didins ūkio plėtros galimybes ir kartu skatins socialinės gerovės kilimą.

Socialinių mokslų daktaras A. Guogis išskiria tokius savanoriškų pensijų fondų idėjos realizavimo **privalumus**:

1. Savanoriško kaupiamojo pensinio draudimo sukūrimas Lietuvoje atveria gyventojams platesnes teises rinktis – ne tik valstybinio socialinio draudimo pensijas ir individualų draudimą bankuose ar gyvybės draudimo kompanijose, bet ir savanorišką draudimą pensijų fonduose. Platesnio pasirinkimo galimybės visada yra demokratinės ir ekonominės brandos rodiklis.

2. Jeigu ekonominė konjunktūra būtų palanki ir fondų administravimas efektyvus, privačių pensijų fondų įkūrimas gali padidinti investicijas.

3. Gali išaugti santaupos. Dalis gyventojų, kurie savarankiškai drausis privačiuose kaupiamuosiuose fonduose, gali tikėtis didesnių pensijų (palyginti su tais, kurie juose nesidraus).

Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertė G. Steponavičienė išskiria tokius kaupiamąjo privataus draudimo **privalumus**:

1. Efektyvumas: mokėdami tokias pačias įmokas, žmonės gaus galimai didesnes išmokas nei dabar.

2. Gyvybingumas: gyventojų įmokos kaupiamos bei investuojamos, o ne išmokamos tik surinktos.

3. Galimybė taupyti.

4. Žmonių iniciatyvos skatinimas: pensijų fondų dalyviai patys pasirinks fondą, apsispręs dėl programos.

5. Motyvacija dalyvauti: pensijų fondai konkuruodami stengiasi patraukti žmones, sudarydami jiems palankesnes sąlygas daugiau sutaupyti savo senatvei.

6. Nėra priklausomybės nuo demografinės situacijos ir užimtumo struktūros.

7. Teigiamą įtaką šalies kapitalo rinkai.

8. Valstybės funkcijų mažinimas: perėjimas prie kaupiamųjų privačių pensijų fondų reiškia pensinio aprūpinimo privatizavimą.

9. Teisingumas: kaupiamuosiuose fonduose kiekvienas žmogus kaupia sau, niekas nesinaudoja privilegijomis kitų sąskaita.

Tačiau egzistuoja ir tam tikri kaupimo principu paremtos pensijų sistemos **trūkumai**, susiję su investicine rizika: nors riziką sumažina įstatymai (apibrėžtas atsargų investicijų krepšelis, griežta pensijų fondų veiklos priežiūra), tačiau vis tik ji išlieka. Yra rizika, kad pagrindinis reformos tikslas – pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas negu iki šiol, gali būti nepasiektas. Kaupiamos pensijos dydžio negarantuoja nei valstybė, nei pensijų fondai, todėl nesėkmingai investavus visos pasekmės teks pensijų kaupimo dalyviams.

Kitas didelis pensijų sistemos reformos trūkumas yra tas, kad ji iš dalies sumažino galimybes didinti pensijas ir kitas socialinio draudimo išmokas šio laikmečio pensininkams.

Nieko gero ši pensijų reforma nežada ir 50–60 metų amžiaus žmonėms, net jei jie ir nusprendė prisidėti prie privačių pensijų fondų. Tokiais atvejais kaupti papildomą pensiją fonde patartina, jeigu gaunamos didelės pajamos. Priešingu atveju tikėtina, kad senatvėje tokie asmenys gaus mažesnę pensiją, negu būtų gavę tik iš „Sodros“. Sudaryti sutartis su pensijų fondais beveik neverta ir mažas pajamas gaunantiems žmonėms, tarkime, tiems, kurie gauna minimalią algą ar šiek tiek daugiau.

4.1.1. Lietuvoje veikiančios pensijų kaupimo bendrovės, programos, dalyviai

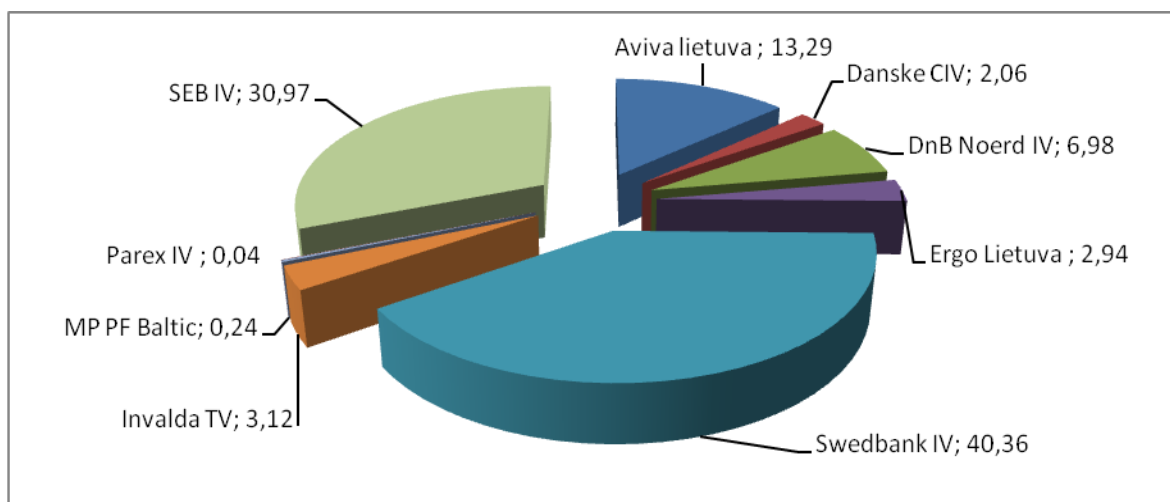
Šioje apžvalgos dalyje pateikiami statistiniai duomenys apie PF dalyvius (jų skaičius, pasiskirstymas pagal PKB, investavimo strategijas ar amžių ir kt.).

Nėra nei vienos pensijų kaupimo bendrovės, kuri garantuotų dalyviams tam tikrą pajamingumą. 2009 m. spalio mėn. 1 dieną Lietuvoje veikė 29 antros pakopos pensijų fondai. Juos valdė 9 pensijų kaupimo bendrovės. Pensijų kaupime dalyvavo 998.2 tūkst. dalyvių ir buvo sudarytos 2478 pensijų išmokų sutartys. Šiuo metu Lietuvoje veikiančios Pensijų kaupimo bendrovės išdėstytos 5-oje lentelėje.

5 lentelė. Pensijų kaupimo bendrovės ir jų valdomi pensijų fondai

Eil. Nr.	PKB pavadinimas	Pensijų fondas
1.	„Swedbank“ investicijų valdymas, UAB	Pensija 1
		Pensija 2
		Pensija 3
		Pensija 4
2.	UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB PENSIJA 1
		SEB PENSIJA 2
		SEB PENSIJA 3
3.	UAB „Invalda turto valdymas“	Konservatyvaus investavimo
		Aktyvaus investavimo
		Augančio pajamingumo
		Racionalios rizikos
		PZU konservatyvus
4.	UAB „DnB NORD investicijų valdymas“	NORD/LB 1
		NORD/LB 2
		NORD/LB 3
5.	UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex pensija 1
		Parex pensija 1
6.	UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Konservatyvaus valdymo Danske pensija
		Danske pensija 50
		Danske pensija 100
7.	Uždaroji akcinė gyvybės draudimo ir pensijų bendrovė „Aviva Lietuva“	Europensija
		Europensija plus
		Europensija ekstra
8.	UAB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO konservatyvus
		ERGO balans
9.	UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP STABILO II
		MP MEDIO II
		MP EXTREMO II

Remiantis LR Draudimo priežiūros komisijos ataskaitos duomenimis, II pakopos PF valdomo turto struktūra (žr. 1 pav.) 2009 m. rugsėjo 30 d., palyginus su 2009 m. II ketvirčiu, išliko beveik nepakitusi. III metų ketvirtį didžiausi bei populiariausi ir toliau išlieka vidutinės akcijų dalies PF, kuriuose lėšas kaupė beveik 548,8 tūkst. dalyvių (55 proc. visų kaupiančiųjų PF), o jų turto vertė siekė 1 577,2 mln. Lt arba beveik 51 proc. viso PF turto.

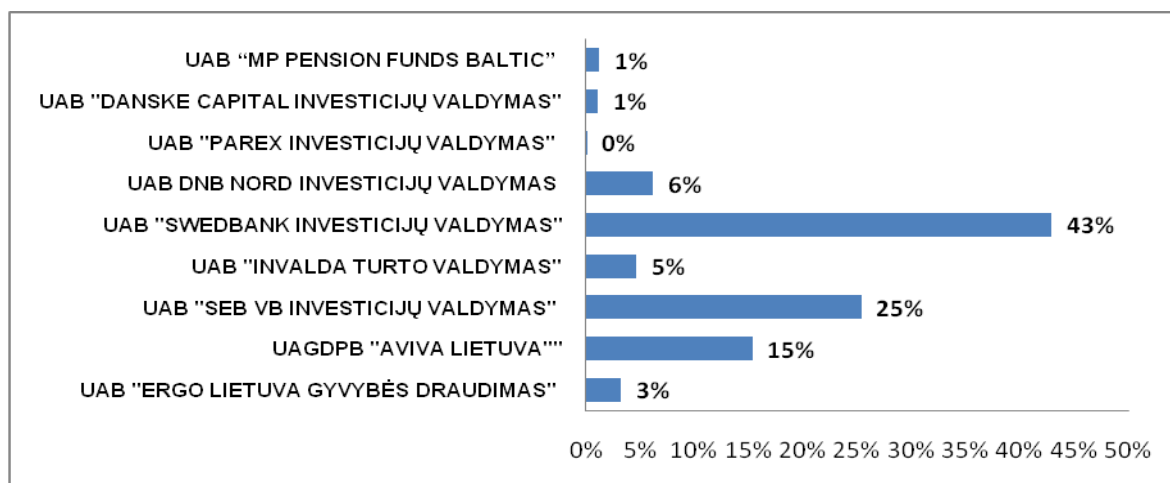

Šaltinis: LR vertybinių popierių komisija, LR Draudimo priežiūros komisija, 2009

4 pav. Pensijų fondų valdomas turtas, procentais

II pakopos pensijų fondų rinkoje dominuoja 2 didžiausios kaupimo bendrovės: „Swedbank investicijų valdymas“ ir „SEB investicijų valdymas“, sugebėjusios pritraukti daugiausiai dalyvių. Didžiausia PF rinkos dalis pagal PF dalyvius (43 proc.) bei valdomą turtą (40 proc.) atiteko UAB „Swedbank investicijų valdymas“. Tad nuo šių bendrovių veiklos daugiausiai priklauso bendri II pakopos PF investicinės veiklos rezultatai.

Pensijų kaupimo dalyvių struktūros analizė svarbi tuo, kad parodo geriausius rezultatus pasiekusių pensijų fondų ir juose dalyvaujančių asmenų skaičiaus ryšį. Apžvelgiant visą sutarčių portfelį, pastebėtina, kad beveik pusė PF dalyvių yra pasirinkę UAB „Swedbank investicijų valdymas“ valdomus pensijų fondus (43,0 proc. arba 426 994 dalyvių). Kitos didžiausios PKB yra UAB „SEB investicijų valdymas“ – 25,0 proc. ir UAGDPB „Aviva Lietuva“ – 15 proc. dalyvių. (žr. 5 pav.)

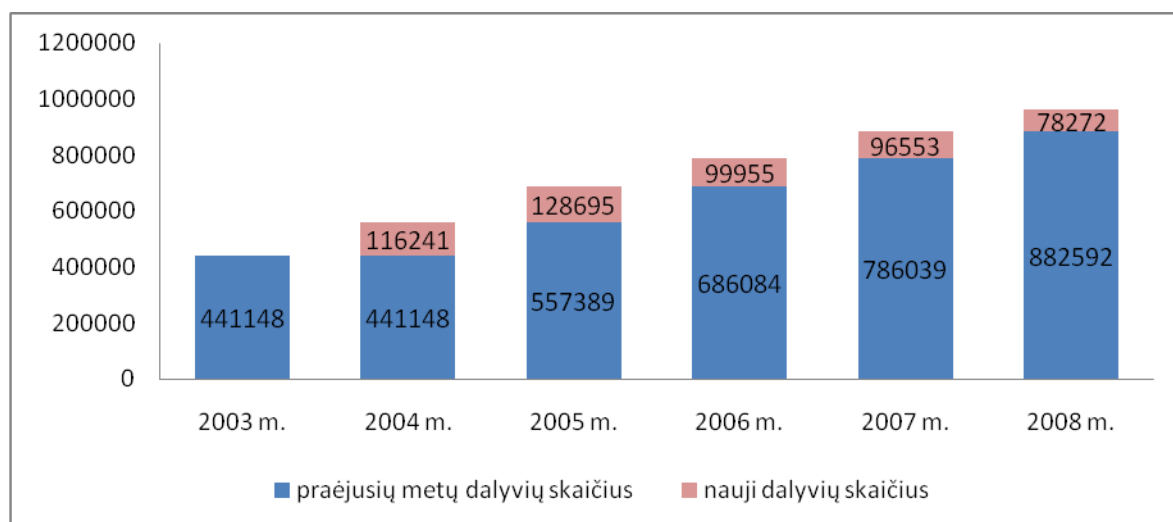

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009

5 pav. Kaupimo dalyvių procentinis pasiskirstymas tarp PK bendrovių

Remiantis LR Draudimo priežiūros komisijos duomenimis per penkerius pensijų privatizavimo metus iki 2009 m. rugsėjo 30d. į PPF įsitraukė apie 998,2 tūkst. dalyvių. Jau pirmaisiais reformos metais vos ne pusė milijono gyventojų panoro kaupti lėšas pensijoms privačiuose pensijų fonduose, o vėliau kasmet prisijungė dar apie šimtą tūkstančių. Per 2008 m. dalyvių skaičius išaugo 7,5 proc. (78,8 tūkst. dalyvių).

Pirmasis pensijų kaupimo sutarčių pasirašymo etapas vyko 2003 metais iki gruodžio 31d. Per jį buvo pasirašyta daugiau kaip 441 tūkst. sutarčių arba 44,5 % visų per 5 metus pasirašytų sutarčių. Kaip matyti iš 6 pav. per 2004–2008 m. kasmet buvo pasirašoma vidutiniškai po beveik 104 tūkst. naujų pensijų kaupimo sutarčių. 2009 m. duomenimis, pensijų kaupimo sutartis jau pasirašė 960 tūkst. asmenų. Tai rodo didelį pasitikėjimą sistema. Nuo 2009 m. sausio 1 d. užregistruoti 41703 nauji dalyviai, o iš viso 997508 pensijų kaupimo dalyviai (2009 m. liepos 20 d. duomenys). Tačiau aiškiai matoma naujų dalyvių skaičiaus laipsniško mažėjimo tendencija. (žr. 6 pav.). Naujų sutarčių skaičius palaipsniui mažėja, nes II pakopos pensijų kaupimo sutartis pasirašė dauguma dirbančiųjų, o vis didesnę dalį naujų sutarčių sudaro sutartys su naujai į darbo rinką ateinančiais asmenimis.

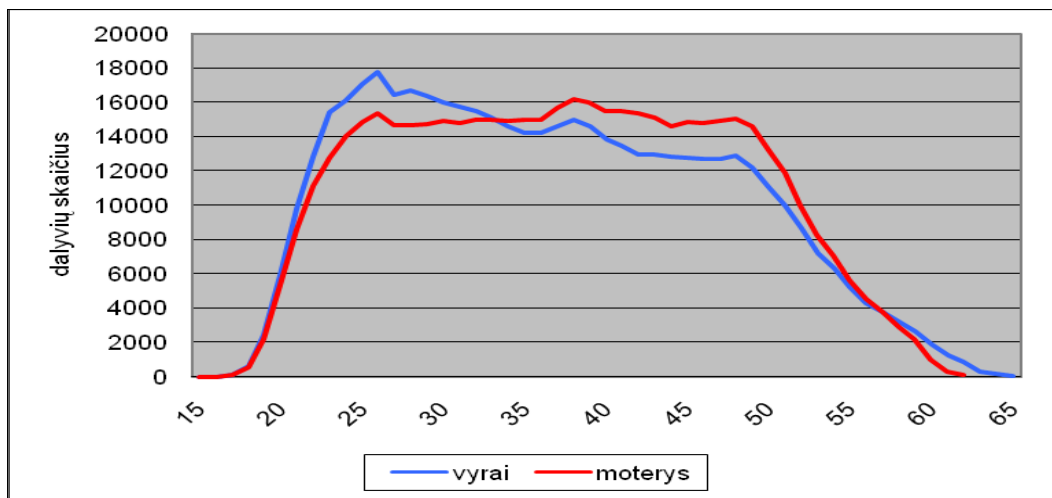

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys, 2009

6 pav. Pensijų kaupimo dalyvių skaičiaus kitimas 2003–2008 metais

Iš pateiktų duomenų matyti, kad II pakopos pensijų kaupimo sistema per pirmuosius 5 metus sparčiai augo, plėtėsi tiek pagal dalyvių skaičių, tiek pagal valdomą turtą: pensijų fondų dalyvių skaičius 2009 m. rugsėjo 30d. pasiekė 998,2 tūkst., tai sudaro daugiau nei 70 proc. visų dirbančiųjų, o pensijų fondų gryniesi aktyvai – 2,8 mlrd. Lt, tai sudaro daugiau nei 2 proc. nuo Lietuvos bendrojo vidaus produkto. Tačiau, atsižvelgiant į kitų išsivysčiusių valstybių pensijų fondų istoriją ir apimtis

bei į tai, kad pensijų kaupimas – ilgalaikis, dažniausiai 30–40 m. laiko horizontą turintis procesas, Lietuvos pensijų kaupimo sistema tebėra labai jauna.

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009

7 pav. Pensijų kaupimo dalyvių, pasirašiusių sutartis 2003–2008 m., pasiskirstymas pagal lytį ir amžių

Šiuo metu dalyvių pasiskirstymas pagal jų amžių nėra optimalus, nes dalis jaunų žmonių pensijas kaupia konservatyviuose fonduose, o vyresnių – rizikinguose fonduose. Žmonės yra neracionalūs, nes investuoja ne ten, kur derėtų investuoti pagal jų amžių. Toks dalyvių pasiskirstymas, koks jis yra dabar parodo, kad žmogaus polinkis rizikuoti nepriklauso nuo žmogaus amžiaus.

Dėl didėjančio dalyvių skaičiaus, augančio darbo užmokesčio ir kasmet iki 2009 m. didinto pensijų įmokos dydžio (nuo 2,5 iki 5,5 proc. nuo dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos), „Sodros“ priskaičiuotos ir pensijų kaupimo bendrovėms už dalyvius pervestos lėšos taip pat didėjo: nuo 173,2 mln. Lt iki daugiau kaip 1 mlrd. Lt per metus. Per ketvirtį priskaičiuotų įmokų suma keitėsi nuo 40,9 mln. Lt iki 271,4 mln. Lt. 2009 m. laikinai (iki 2011 m.) sumažinus įmokos dydį nuo 5,5 iki 3 proc., taip pat padidėjus nedarbiui, „Sodros“ pervedimų dydis 2009 m. gerokai sumažėjo. Bendras II pakopos PF turtas per 2009 metų III ketvirtį išaugo 10,3 proc. (291,3 mln. Lt). Iš Valstybinio socialinio draudimo fondo į PF už 2009 metų II ketvirtį buvo pervesta 130,7 mln. Lt – beveik 5 proc., arba 6,8 mln. Lt, mažiau nei už 2009 m. I ketvirtį. Didelis nedarbas šalyje ir daugelyje ekonomikos sektorių mažėjančios PF dalyvaujančių darbuotojų apmokestinamosios pajamos toliau mažino „Sodros“ į PF pervedamų lėšų sumą. Iš viso per 5 metų PF veiklos laikotarpį „Sodra“ pensijų kaupimo bendrovėms pervedė daugiau nei 3 mlrd. Lt. (žr. 4 priedą)

4.1.2. II pakopos Pensijų fondų rezultatų analizė

Pensijų fondų kūrimosi Lietuvoje pagrindus apibrėžia LR Pensijų fondų įstatymas, priimtas 1999 metų birželio 3 d. Šis įstatymas sudaro teisinį pagrindą sukurti asmenų papildomo savanoriško pensinio apsirūpinimo sistemą ir padidinti šioje pensijų sistemoje dalyvaujančių asmenų pajamų lygį senatvėje. Įstatymas nustato pensijų programų sudarymo ir jų įgyvendinimo tvarką, pensijų fondų steigimo, leidimų pensijų fondų veiklai išdavimo ir panaikinimo sąlygas bei tvarką, šių fondų veiklos, reorganizavimo ir likvidavimo ypatumus, taip pat pagrindinius papildomo pensinio aprūpinimo valstybinio reguliavimo principus.

Nepaisant to, jog pensijų kaupimas ilgalaikis, o 5 metų laikotarpis yra santykinai trumpas laikotarpis, vis tik galima pabandyti įvertinti PF pasiektus rezultatus per pirmuosius 5 veiklos metus. Vertinant PF rezultatus reikia pastebėti, kad nuo 2007 m. lapkričio (kai kurios akcijų rinkos piką pasiekė liepos mėn.) iki 2009 m. kovo pradžios finansų rinkose įvyko didžiausias nuo Didžiosios depresijos laikų (1929) turto vertės smukimas, kuris atitinkamai paveikė ir PF įsigytą turtą. Nors pastaruoju metu finansinių priemonių vertė ženkliai atsistatė, tačiau ilgalaikiam PF rezultatų atsigavimui ir prarastos aktyvų vertės atsistatymui to neužtenka.

Vertinant PF rezultatus būtina atsižvelgti į tai, kad nuo 2007 m. lapkričio iki 2009 m. kovo pasaulio finansų rinkose tęsėsi krizė, kurios metu nuvertėjusio pensijų fondų turto vertei atstatyti dar nebuvo laiko. Pagal pensijų fondų pasiektus rezultatus 2004–2009 metų laikotarpį galima padalinti į du etapus:

2004–2007 m. laikotarpis:

- kasmet augo pensijų fondų gryniesi aktyvai, kurių dydis lenkė pensijų fondams pervestų lėšų sumą, o iki 2007 m. pabaigos PF pervestą sumą buvo padidinę 3,5 proc. (57,6 mln. Lt);
- palyginus į pensijų fondus patekusią sumą su pensijų fonde sukaupta suma, atsižvelgus į išmokas, pensijų fondai buvo uždirbę 110,5 mln. Lt, o į fondus patekusi suma buvo paaugusi 7 proc.
- pensijų fondų apskaitos vieneto vertė taip pat augo, tačiau augimas palaipsniui nuo 2004 m. iki 2007 m. lėtėjo nuo 11,6 proc. iki 3,75 proc. per metus.

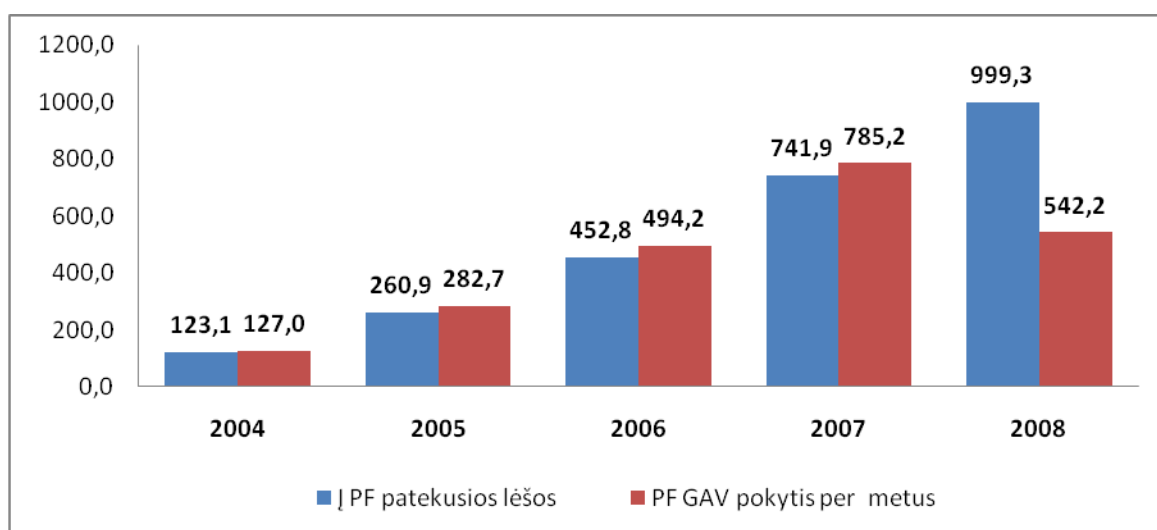
2008–2009 m. I ketv. laikotarpis:

- Dėl krizės didžioji dalis PF įsigytų finansinių priemonių nuvertėjo, o per metus turto vertė sumažėjo 18–17 proc. bei panaikino prieš tai buvusį prieaugį.
- 2004–2008 m. PF buvo pervesta 2 661,5 mln. Lt, PF išmokėjo 7,5 mln. Lt, tačiau PF grynujų aktyvų vertė dėl taikytų atskaitymų ir neigiamos investicinės grąžos 2008 m. pabaigoje buvo 430,1 mln. Lt mažesnė. Tai sudaro –16,2 proc. nuo PF pervestos sumos.

– 2004–2008 m. į PF po atskaitymo nuo įmokos pateko 2 578 mln. Lt, PF išmokėjo 7,5 mln. Lt, tačiau PF grynujų aktyvų vertė dėl taikytų atskaitymų ir neigiamos investicinės grąžos 2008 m. pabaigoje buvo 346,6 mln. Lt mažesnė. Tai sudaro –13,5 proc. nuo į PF patekusios sumos.

– pensijų fondų apskaitos vieneto vertė per 2008 m. smuko 19,7 proc. ir panaikino daugelio pensijų fondų per ankstesnius laikotarpius užfiksuotą apskaitos vieneto teigiamą pokytį.

– daugiau į akcijas investuojančių pensijų fondų apskaitos vieneto vertė labai svyravo ir nors per 2004–2007 m. laikotarpį buvo pasiekiamas didesnis investicijų vertės augimas, tačiau nesėkmingi 2008 m. lėmė, kad bendrai pensijų fondai tiek įvertinus atskaitymus nuo įmokų, tiek neatsižvelgus į šiuos atskaitymus, sukaupė mažiau nei buvo pervesta lėšų arba į pensijų fondus pateko lėšų. (žr. 8 pav.)

* pridėjus atliktas išmokas iš PF buvusiems dalyviams arba paveldėtojams

Šaltinis: LR Vertybinių popierių komisija, 2009

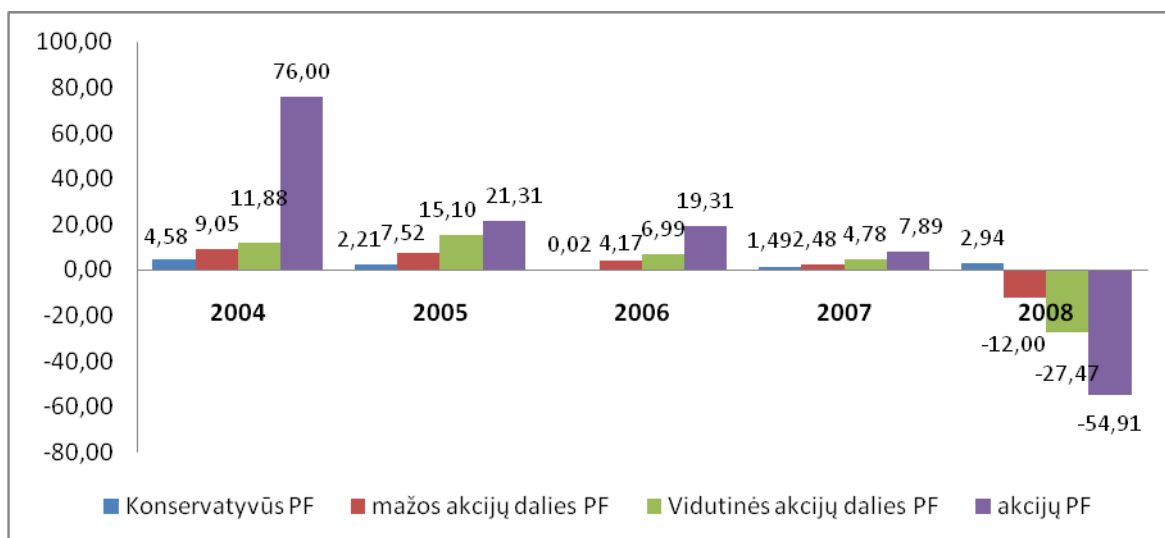
8 pav. Pensijų fondų grynujų aktyvų pokyčio ir po pervedimo iš „Sodros“ bei atskaitymų nuo įmokų į pensijų fondus per metus patekusių lėšų palyginimas (mln. Lt)

Per 2004–2008 m. laikotarpį PF sėkmingiausi buvo 2004 m., 2005 metai. Tačiau tais metais į pensijų fondus buvo pervedama tik 2,5 ir 3,5 proc. darbo užmokesčio siekiančios įmokos. Tuo tarpu 2007 m. ir 2008 m. įmokų dydis siekė 5,5 proc. Iš viso nuo 2004 m. iki krizės pradžios 2007 m. IV ketvirtį PF buvo pervesta 1,2 mlrd. Lt, o per 2007 rugsėjo 30 d. – 2009 birželio 15 d. laikotarpį – 1,86 mlrd. Lt. Taigi, bendra PF grąža per pirmus 5 veiklos metus buvo neigiama.

Dažniausiai pasitaikantis ir skelbiamas PF veiklos pelningumą apibūdinantis rodiklis – apskaitos vieneto vertės pokytis. Apskaitos vienetas – pensijų fondo dalyviui priklausančios pensijų turto vertės sąlyginis matas. Apskaitos vieneto vertės pokytis – tai procentinis dydis, parodantis, kiek per tam tikrą

laiką padidėjo ar sumažėjo pensijų fondų dalyvių lėšos po to, kai, atskaičius įmokos mokesčių, šios pateko į pensijų fondą.

Palyginus atskirų metų apskaitos vieneto vertės pokyčius pagal fondų grupes, aiškiai matoma tendencija: 2004–2007 m. didesni buvo rizikingesnių (į akcijas didesnę dalį investuojančių) PF apskaitos vieneto vertės pokyčiai, o 2008 m. susiklostė priešinga situacija: saugiausi PF uždirbo daugiau arba prarado mažiau nei rizikingesni fondai. Kiekvienais metais per 2004–2007 m. periodą visų PF grupių svertinis apskaitos vieneto vertės pokyčio vidurkis buvo teigiamas, o 2008 m. – tik konservatyvių PF. (žr. 9 pav.)

Šaltinis: LR Vertybinių popierių komisija, 2009

9 pav. Vidutinis svertinis vieneto vertės pokytis 2004–2008 m. pagal fondų grupes (proc.)

Devintame paveiksle pamatyti, kaip tam tikrai fondų grupei sekėsi skirtingais metais. Konservatyvių PF grąža svyravo ir mažiausiai jiems sėkmingi buvo 2006 m., o kitų PF grupių PF metų rezultatai išsidėstė mažesnio sėkmingumo tvarka, kurią pabaigia blogiausi per visą laikotarpį 2008 m. rezultatai.

Tačiau nuo 2009 m. pradžios, dar kovo pradžioje, prasidėjęs akcijų ir kitų rizikingų aktyvų kainų augimas pasaulio finansų rinkose tęsiasi ir šiol. Labiausiai išaugo besivystančių valstybių akcijų indeksai Pasaulio finansų rinkose prekiaujamų vertybinių popierių kainų pokyčiai tiesiogiai paveikė ir Lietuvos II pakopos PF rezultatus. Per visus tris ketvirčio mėnesius (liepą, rugpjūtį ir rugsėjį) visų 28 II pakopos pensijų fondų vieneto vertės pokytis buvo teigiamas. Bendrai per 2009 m. III ketv. pensijų fondų vieneto vertė paaugo 6,61 proc., o geriausiai sekėsi daugiau į akcijas investuojantiems pensijų fondams. Nuo metų pradžios pensijų fondų vieneto vertės vidutiniškai išaugo 14,53 proc. Svarbu pastebėti, jog ir bendras 12 pastarųjų mėnesių rezultatas tapo teigiamas (+2,24 proc.); iš visų pensijų

fondų grupių tik akcijų pensijų fondai vis dar skaičiuoja neigiamą bendrą prieaugį per paskutinius 12 mėnesių. (žr. 6 priedą).

5 metų laikotarpis yra per trumpas, o Lietuvos pensijų fondų sistema per jauna, kad būtų galima padaryti išsamias išvadas apie pensijų fondų sėkmingus ar nesėkmingus investicines veiklos rezultatus, ypač atsižvelgiant į tai, kad tik neseniai baigėsi viena didžiausių per istoriją finansų rinkų krizių. Vis tik ši apžvalga parodė, kad 2004–2007 m. pensijų fondų veikla buvo sėkminga, tačiau nesėkmingi 2008 m. lėmė, kad kol kas bendrai pensijų fondai tiek įvertinus atskaitymus nuo įmokų, tiek neatsižvelgus į šiuos atskaitymus sukaupė mažiau, nei buvo pervesta lėšų ir mažiau nei į pensijų fondus pateko lėšų. Nors kol kas geriausiai pasirodė konservatyvūs pensijų fondai, tačiau galima beveik neabejoti, kad per ilgesnį laiką tarp visų PF grupių konservatyvių PF grąža bus mažiausia, nes jie skirti investicijų vertės išsaugojimui prieš pensiją esantiems asmenims, o didžiausią grąžą uždirbs daugiau į akcijas investuojantys PF.

Kaupiamojoje pensijų sistemoje pensijos dydžio negarantuoja nei valstybė, nei privatūs pensijų fondai, todėl nesėkmingų investicijų atvejais pensijos neišvengiamai sumažėtų. Tai galėtų padidinti valstybės išlaidas mažas pajamas gaunančių asmenų kompensacijoms.

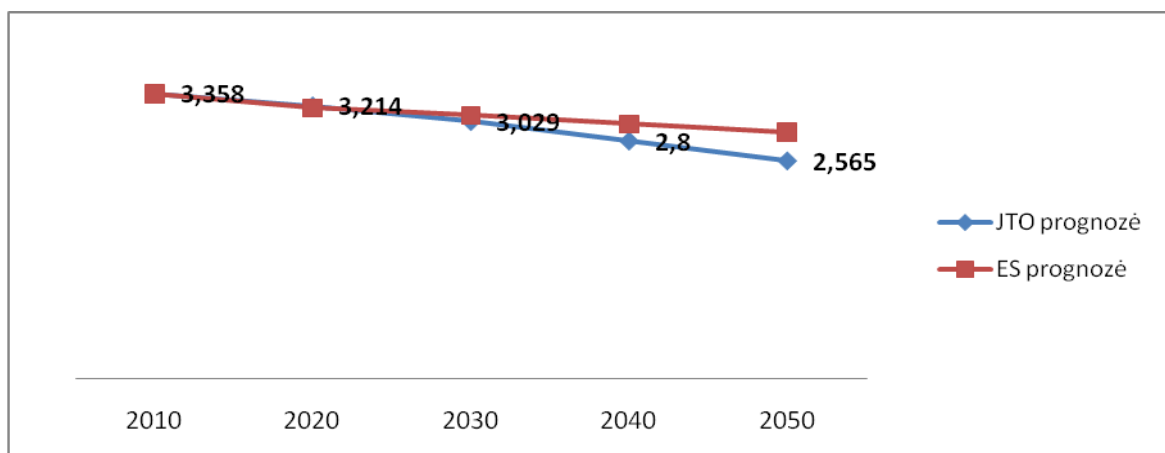
4.3. Pensijų sistemos ateities Lietuvoje prognozės ir rekomendacijos

Lietuva 2004 m. priėmusi sprendimą privatizuoti pensijų sistemą pasielgė teisingai. Pasak A. Morkūnienės (2007) laikas reformai parinktas ypač sėkmingai, nes po 10–15 metų, apie 2020–uosius metus:

- pradės dirbti mažo gimstamumo karta;
- pradės eiti į pensiją gausi baby–boom karta (gimę ~ 1960m.);
- prasidės pirmosios išmokos iš pensijų kaupimo – „Sodros“ išlaidos mažės;
- Sistema subręs apie 2050 m., kuomet jau 80% apdraustųjų gaus pensijas iš dviejų šaltinių.

Tačiau dabartinė Lietuvos pensijų sistema, besiremianti einamojo perskirstymo mechanizmu yra neracionali ekonominio efektyvumo prasme, nes iškraipo individų motyvaciją taupyti senatvei. Žmogus negali kontroliuoti savo pensijos ateityje – nes ji priklauso ir nuo politinių sprendimų – pvz. bazinės pensijos didinimo.

Dabartinė Lietuvos pensijų sistema ateityje vis labiau slėgs darbuotojus. Kaip žinome demografinės prognozės Lietuvai nėra labai palankios. Kaip matome dešimtame paveiksle, net ir pagal palankesnę ES komisijos prognozę LT gyventojų skaičius iki 2050 m. sumažės 0,5 milijono – iki 2,9 mln. O ne pagal tokia palankia JTO beveik vienu milijonu. (žr. 10 pav.)

Šaltinis: LLRI, Konferencija „Pensijų sistemos ateitis: demografinės tendencijos ir finansinis tvarumas“, 2007

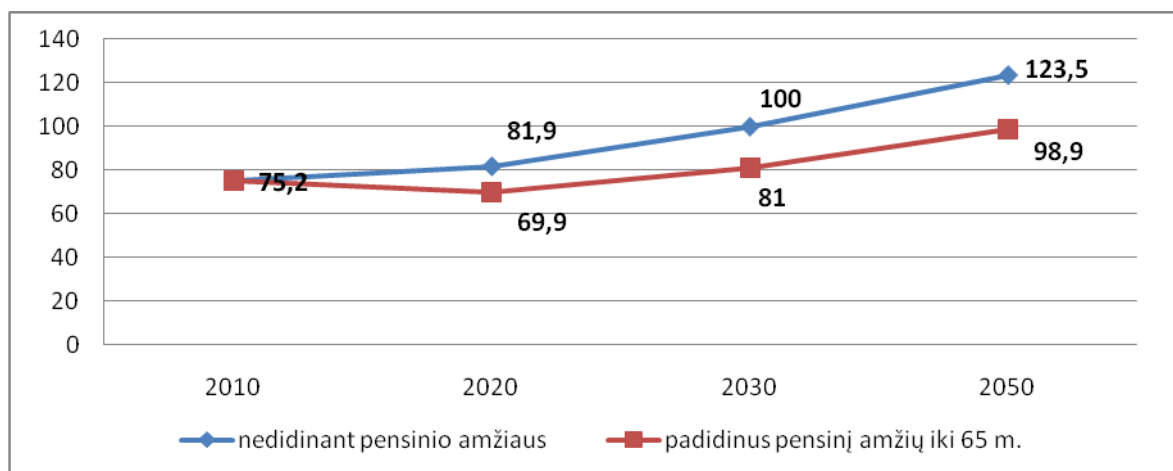
10 pav. Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės, (tūkst.)

Svarbu akcentuoti, kad į šias prognozes yra įskaičiuotas ganėtinai svarbus gimstamumo padidėjimas ir ES komisijos prognozė numato, kad nuo 2020 Lietuvos migraciniai srautai turi tapti teigiami. Tačiau jei kaip planuojama nepadidės gimstamumas, o migracija išliks neigiama – demografinė padėtis bus dar gerokai sunkesne.

Pats savaime gyventojų skaičiaus mažėjimas neįtakotų pensijų sistemos stabilumo, jei dirbančiųjų ir pensininkų skaičius mažėtų tolygiai. Bet remiantis LLRI 2007.03.23 pranešimu „Pensijų sistemos ateitis: demografinės tendencijos ir finansinis tvarumas“ nuo 2010 iki 2050 m. dirbančiųjų skaičius sumažės 350 tūkst., o senatvės pensininkų skaičius padaugės 180 tūkst. – situacija pasikeis taip, kad vietoj dabar 4 darbingo amžiaus žmonių tenkančių 1 pensininkui, teliks 2 darbingo amžiaus žmonės tenkantys vienam pensininkui (žr. 7 priedą).

Esant dabartinei situacijai bendros valstybės išlaidos pensijoms palyginus su BVP didės – jei nebus padaryta rimtu sprendimu, Lietuvos pensijų išlaidos sparčiai augs, o valstybines pensijas ateityje bus labai mažos (žr. 7 priedą). Anot Europos Komisijos daugumoje ES šalių mažės pensijos – arba tiksliau pensijos santykis su vidutiniu atlyginimu. Pensijų mažinimas yra vienas iš galimų sprendimo būdų, tikintis taip išbristi iš šios nedėkingos finansinės situacijos, atsiradusios dėl demografinių priežasčių.

Finansinis krūvis kiekvienam dirbančiajam taip pat didės. Prognozuojama, kad nedidinant išėjimo į pensiją amžiaus pensininkų ir įmokų mokėtojų santykis blogės. Tačiau padidinus abiems lytims pensinį amžių iki 65 m. šis santykis didėtų mažesniu tempu. (žr. 11 pav.). Ir kaip matome 2050 m. Lietuvoje bus daugiau pensininkų negu dirbančiųjų.

Šaltinis: LR Vyriausybės nutarimas 2005,12,12 Nr.1323 „Dėl Lietuvos konvergencijos 2005m. programos. Valstybės žinios, 2005. Nr.146–5320

11 pav. Prognozuojamas apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas

Kuris metodas pranašesnis – einamųjų įplaukų ar kaupiamasis? Einamųjų įplaukų metodas galbūt sunkiau susidoros su kylančiais demografiniais sunkumais nei kaupiamasis metodas. Kita vertus, kapitalo kaupimas susijęs su ekonomine rizika. Gali būti, taip, kad su šiuo finansavimo būdu siejamos viltys prireikus mokėti išmokas nepasiteisins. Einamųjų įplaukų metodo šalininkai tvirtina, kad ir jų sistema, saikingai modifikuota, gali įveikti visus sunkumus, ypač demografinius.

Už valstybinio socialinio draudimo garantijų išsaugojimą vieningai pasisako tiek mokslininkai, tiek praktikai, tiek Europos Sąjungos institucijos. Socialinių mokslų daktaras R. Lazutka įsitikinęs, kad 2003 m. kaupiamųjų pensijų sistemos reforma – tai „dalinis pensijų sistemos privatizavimas dėl to, kad valstybė neprisiima atsakomybės už privačios pensijos dydį, valstybė garantuos mažesnes pensijas ir rinkoje atsiranda privatūs pensijų fondai“. Kito Lietuvos mokslininko A. Guogio nuomone, „taip sprendžiant socialines problemas Lietuvoje, „socialinės Europos“ vizija nuo jos tolsta, o ne artėja“. 2002 m. balandžio 23 d. nutarime Lietuvos Konstitucinis teismas pažymėjo, kad įstatymu nustatant senatvės pensijų dydžius, atsižvelgtina į tai, kokio dydžio įmokos buvo mokamos sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas, o valstybės pareiga pensinio aprūpinimo santykiuose yra užtikrinti teisinio reguliavimo stabilumą ir tikrumą, apsaugoti teisinių santykių subjekto teises ir gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius.

2003 m. pensijų sistemos reforma buvo liberalaus pobūdžio, nes dalyvavimas kaupiamąjoje pensijų sistemoje yra savanoriškas, ir negrąšinti „Sodrai“ dideliu biudžeto deficitu, kadangi pusė reformos kaštų dengiama valstybės biudžeto sąskaita. Bet jau 2008 m. iš valstybės biudžeto „Sodra“ bus kompensuojama tik 7,2 proc. kaupiamųjų pensijų išlaidų. Pridėkime akcijų rinkos griūtį ir tai, kad net ir minimalią algą gaunantis asmuo gali dalyvauti tokioje savanoriškoje pensijų sistemoje, nėra stabilaus „Sodros“ rezervo fondo, ir gauname visai rožinę svajonę, kurios niekas Lietuvai negali

pavydėti. Po tokios pensijų sistemos reformos, valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto nepriklausomumas nuo valstybės biudžeto sumažėjo, kadangi valstybinio socialinio draudimo sistema tapo priklausoma ne tik nuo įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykio, bet ir nuo valstybės biudžeto bei situacijos finansų rinkose.

Ekonomisto R. Lazutkos nuomone, nei viena iš Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalių neprivatizuoja turimų socialinio draudimo ar valstybinių pensijų sistemų, nes nesitiki tokiomis reformomis padidinti pensijų ar sumažinti esamų pensijų sistemų kaštų. Kitas ekonomistas P. Gylis teigia, kad privačiam pensijų fondui bankrutavus arba jų investicijoms nenusisėkus, būsimasis pensininkas gali likti be nieko arba su simboline pinigų suma rankose. Negalima privatizuoti valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos, kadangi nėra aiškių įrodymų, ar kaupiamųjų pensijų sistema, kuri finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu, padidins pensijų dydį. Europos Sąjungos (Ispanija, Suomija, Prancūzija ir kitos) valstybės neprivatizuoja turimų socialinio draudimo ar valstybinių pensijų sistemų, nes nesitiki, kad tokiomis reformomis galima padidinti pensijas ar sumažinti esamų pensijų sistemų administravimo kaštus. Buvo tik keletas nesėkmingų bandymų Pietų Amerikos valstybėse: pavyzdžiui, Čilėje pensijų administravimą perdavus į privačias rankas, pensijų dydis išliko mažas, o valstybės išlaidos pensijoms ženkliai padidėjo. Be to, privačių pensijų sistemos įvedimas susijęs su lėšų atitraukimu iš „Sodros“, dėl to šias lėšas ir toliau turės kompensuoti valstybė, kadangi valstybė laiduoja teisę į pensijas. Žinoma, tarkim, 40–50 metų perspektyvoje pensijų kaupimas greičiausiai bus pelningas, tačiau valstybei tiek metų skolintis, kad galėtų mokėti pensijas dabartiniams pensininkams ir tik po 50 metų jau galbūt šiek tiek uždirbtų, kažin ar būtų teisinga. Pernai, 2008 m., Valstybės kontrolė pristatė Valstybės audito ataskaitą: „Socialinio draudimo sistemos reforma“. Ten nurodyta, kad pinigų pensijų kaupimui reikės vis daugiau, išlaidos augs iki pat 2050 metų. Be to, nuo 2020 metų dar prisidės ir demografinės krizės neigiamos pasekmės, kurios baigsis 2060 metais.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Šiame darbe apžvelgus įvairių šalių patirtį matome, kad daugelyje valstybių pensijų sistema apima visas tris pakopas. Priklausomai nuo atitinkamoje šalyje dominuojančių politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų, atskiroms pakopoms teikiamas nevienodas vaidmuo. Vienose valstybėse didesni vaidmenį vaidina pirmoji, o kitose antroji ir trečioji pakopos.

2. Šiuo metu Lietuvos pensijų sistema apima valstybinį pensinį draudimą ir savanorišką kaupimą senatvei privačiuose pensijų fonduose.

3. Valstybinė socialinio draudimo pensijų sistema remiasi kartų solidarumo, einamojo finansavimo principais: socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos jas investuojant, o jas surinkus iš karto panaudojamos pensijoms finansuoti. Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensiją sudaro dvi dalys: bazinė ir papildoma pensija. Bazinė pensija atlieka pajamų perskirstymo funkciją, o papildoma pensija siekiama susieti pajamas senatvėje su buvusiomis darbo pajamomis.

4. Pensijų sistemos reformos būtinumą sąlygojo tokie pensijų sistemos trūkumai kaip: nedidelės socialinio draudimo pensijos, didelis pajamų perskirstymas, VSDF finansiniai sunkumai, menkos Lietuvos gyventojų paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje bei vis stiprėjanti visuomenės senėjimo tendencija. Daugėjant senyvo amžiaus žmonių tampa vis sunkiau išlaikyti valstybinių pensijų finansavimą. Galimi keli problemos sprendimo variantai: mažinamas pensijų dydis, arba didinami socialinio draudimo mokesčiai. Ir vienu, ir kitu atveju „nuskriaudžiama“ tam tikra visuomenės dalis: arba pensininkai, gaunantys mažesnes pensijas, arba dirbantieji, kuriems mokesčių našta gali tapti per sunki.

5. Pensijų reforma siekiama keletu tikslų: subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemos finansinius srautus; pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus asmenys gautų didesnę darbo ar kitų pajamų, nuo kurių buvo mokamos socialinio draudimo įmokos, dalį nei gavo iki šiol.

6. Lietuvos pensijų privatizavimas buvo vykdomas pagal panašų į kitų šalių modelį. Didžiausias skirtumas – netaikomas privalomas perėjimas į PPF jokiai gyventojų amžiaus grupei ir jokiai amžiaus grupei nėra ribojimų dalyvauti reformoje. Lietuvoje nustatyta, kad bet kurio amžiaus asmenims, apdraustiems visai socialinio draudimo pensijai, leista savanoriškai pasirinkti – dalyvauti pensijų reformoje ar ne, t. y. likti tik socialinio draudimo sistemoje.

7. Lietuvos pensijų sistema neatitinka šios dienos ekonominių bei socialinių sąlygų, kadangi, augant ekonomikai, nebuvo sukauptas finansinis rezervas, kuris bent iš dalies kompensuotų gresiantį pensijų sistemos deficitą ir leistų kurti ilgalaikius finansinius planus.

8. Ilginant ir suvienodinant vyrų ir moterų išėjimo į pensiją amžių, pagerinti dirbančiųjų ir mokančių socialinio draudimo įmokas asmenų bei gaunančių pensijas asmenų santykį. Prognozuojama, kad nedidinant išėjimo į pensiją amžiaus iki 65 m., pensininkų ir įmokų santykis

blogės. Pensinio amžiaus didinimas susijęs su būsimo gyvenimo trukmės didėjimu ir galimu vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimu. Mokslininkai yra apskaičiavę, kad pensinio amžiaus padidinimas penkeriais metais valstybei leistų sutaupyti finansinių lėšų ekvivalentą, lygų 2,1 proc. nuo BVP.

9. Turi būti sukurta pensijų kaupimo dalyvių švietimo sistema, ir tik profesionaliai įvertinęs gautą informaciją, asmuo gali priimti teisingą sprendimą besirinkdamas tarp įvairių pensijų sistemų.

10. Kuris metodas pranašesnis – einamųjų įplaukų ar kaupiamasis? Kiekvienas iš šių metodų turi savą riziką: valstybinės pensijos – politinio kišimosi ir manipuliavimo riziką, privačios pensijos susijusios su ekonomine bei investicijų rizika. Einamųjų įplaukų metodas sunkiau susidoros su kylančiais demografiniais sunkumais nei kaupiamasis metodas. Valstybinio socialinio draudimo sistema tapo priklausoma ne tik nuo įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykio, bet ir nuo valstybės biudžeto bei situacijos finansų rinkose.

11. Kaupiamos pensijos dydžio negarantuoja nei valstybė, nei pensijų fondai, todėl nesėkmingai investavus visos pasekmės teks pensijų kaupimo dalyviams. Kitas didelis pensijų sistemos reformos trūkumas yra tas, kad ji iš dalies sumažino galimybes didinti pensijas ir kitas socialinio draudimo išmokas šio laikmečio pensininkams.

12. Nieko gero ši pensijų reforma nežada ir 50–60 metų amžiaus žmonėms, net jei jie ir nusprendė prisidėti prie privačių pensijų fondų. Tokiais atvejais kaupti papildomą pensiją fonde patartina, jeigu gaunamos didelės pajamos. Priešingu atveju tikėtina, kad senatvėje tokie asmenys gaus mažesnę pensiją, negu būtų gavę tik iš „Sodros“. Sudaryti sutartis su pensijų fondais beveik neverta ir mažas pajamas gaunantiems žmonėms, tarkime, tiems, kurie gauna minimalią algą ar šiek tiek daugiau.

13. Tyrimo rezultatai parodė, kad kaupiamųjų pensijų sistema, kuri finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu, vargu ar padidins pensijų dydį, todėl Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos pilnai privatizuoti negalima.

14. Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema turi būti išsaugota ir stiprinama, kadangi ji užtikrina socialines vertybes, įtvirtintas Jungtinių Tautų organizacijos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje (1948 m.) ir Pagrindinių Europos Sąjungos teisių chartijoje (2000 m.). Negalima besąlygiškai teigti, kad vien tik privati iniciatyva yra geras bei sėkmingas pavyzdys, todėl reiktų kovoti su idėjomis, skatinančiomis valstybinio socialinio draudimo aprėpties mažinimą. Nėra ir negali būti prieštaravimo tarp ekonominio augimo ir socialinės apsaugos raidos, nes ekonominiai ir socialiniai interesai papildo vienas kitą.

LITERATŪRA

1. **Baltoji pensijų reformos knyga.** Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Vilnius, 2000.
<http://www.socmin.lt> [žiūrėta 2009.10.03]
2. **Bernotas D., Guogis A.** Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. – 259 p. – ISBN 9955190396
3. **Bitinas A.** Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr.8(110)
4. **Bitinas A.** Pensijų sistemų modeliai ir valdymo tendencijos Europos Sąjungoje [Rankraštis]: daktaro disertacija : socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. – 288 p.
5. **Bitinas A.** Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai // MRU. Vilnius, 2006
6. **Brazauskas I.** Pensijų sistemos ateitis: demografinės tendencijos ir finansinis tvarumas. Konferencija, LLRI, Vilnius, 2007.03.23 http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/ivyko_seminaras_pensiju_sistemos_ateitis_demografines_tendencijos_ir_finansinis_tvarumas/4149;from_topic_id;34 [žiūrėta 2009 10 17]
7. **Clark, Gordon L.,** European pensions & global finance / Oxford ; New York :Oxford University Press, 2003, 252 p.
8. **Draudimo priežiūros komisija.** Mėnesinė apžvalga. 2007 m. gruodis, Nr. 12 (24). http://www.dpk.lt/files/pensijos/pensiju_menesio_statistika/2007-12-31.pdf [žiūrėta 2009 10 10]
9. **Esping – Andersen, G.** Welfare states in transition. Social protection in Central and Eastern Europe: a tale of slipping anchors and torn safety nets. – London: Sage Publications, 1996.
10. **Europos Statistikos biuras** (Eurostat), <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [žiūrėta 2009 10 24]
11. **Fanti, L, Gori L.** Increasing PAYG pension benefits and reducing contribution rates Economics Letters, In Press, Accepted Manuscript, Available online 8 January 2009. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V84-4VB5JXW-1&_user=10&_coverDate=01%2F08%2F2009&_alid=1078254129&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_cdi=5860&_sort=r&_docanchor=&view=c&_ct=117&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=65cc6ad9dd482456aa489771f03f2da9 [žiūrėta 2009 09 19].
12. **Guogis A., Bernotas D., Ūselis D.** Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius, 2000. – 78 p.

13. **Guogis A.** Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000
14. **Hervey T.** European Social Law and Policy. London, 1998
15. **Kolmar M.** Beveridge versus Bismarck public–pension systems in integrated markets
Regional Science and Urban Economics, Volume 37, Issue 6, November 2007, Pages 649–
669. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V89-4MY6G74-2&_user=10&_coverDate=11%2F30%2F2007&_alid=1078254129&_rdoc=15&_fmt=high&_orig=search&_cdi=5865&_sort=r&_docanchor=&view=c&_ct=117&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=82cc2aab6d2d080c278a90bc8cf1ab0b.
[žiūrėta 2009 09 19]
16. **Lazutka R.** Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos. Vilnius:
Atviros Lietuvos fondas, 2002. <http://www.politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> [žiūrėta 2009 02 07]
17. **Lazutka R.** Pensijų sistemų raida Lietuvoje. Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2007 T.
18. Nr. 2, p. 64–80
18. **Lazutka R.** Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai.
Vilnius, 2008. ISSN 1392–1258. <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/82/104-126.pdf> [žiūrėta 2009 10 10]
19. **Lietuvos vertybinių popierių komisija.** Pensijų fondų 2007 m. rugsėjo 30 d. investicinių
portfelių apžvalga 2007 10 31. <http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/13382>
[žiūrėta 2009 10 03]
20. **LR Pensijų fondų įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=128507 [žiūrėta 2008 12 13]
21. **LR Pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo ir papildymo
įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335497 [žiūrėta
2009 02 07]
22. **LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo
įstatymas.** [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334538&p_query=
&p_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334538&p_query=&p_tr2=) [žiūrėta 2009 10 31]
23. **LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas.** [http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.
showdoc_l?p_id=1327](http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1327) [žiūrėta 2009 02 03]
24. **LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.**
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=312163 [žiūrėta 2009 09 05]
25. **LR Vertybinių popierių komisija.** [http://www.vpk.lt/new/documents/Tyrimas%20dėl%
20II%20PF%20pelningumo_1.pdf](http://www.vpk.lt/new/documents/Tyrimas%20dėl%20II%20PF%20pelningumo_1.pdf) [žiūrėta 2009 10 17]
26. **LR Vertybinių popierių komisija.** <http://www.vpk.lt/new/documents/2009%20III%20>

- 20ketvircio%20II%20pakopos%20PF%20apzvalga.pdf [žiūrėta 2009 10 31]
27. **Morkūnienė A.** Lietuvos pensijų reformos vertinimas ir galimos tobulinimo kryptys, SADM, 2007 05 08 <http://www.lsc.lt/uploads/PB%20pensij%F8%20reformos%20vertinimas1.ppt> [žiūrėta 2009 10 17]
 28. **Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215830 [žiūrėta 2009 09 05]
 29. **Pečkaitis J. S., Mačerinskienė I.** Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka:mokomasis leidinys. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. – 80 p. – ISBN 978-9955-19-083-7
 30. **Pieters D.** Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius, 1998.
 31. **Poškutė V.** Papildomų pensijų įtaka ekonomikai, *Ekonomika*. 1998, Nr.45
 32. **Poškutė V.** Pensijų sistemos ir jų reformavimas. Vilnius, 2000. 132 p.
 33. **Poteraj J.** Pension systems in 27 EU countries. Vilnius: Business Machines Company, 2008. – 560 p. – ISBN 9789955888130
 34. **Profesinių pensijų kaupimo įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280574&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2009 09 05]
 35. **Rakauskienė O. G.** Valstybės ekonominė politika. (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): monografija. – Vilnius: MRU Leidybos centras, 2006. – 768 p. – ISBN 9955–19–032–9
 36. **Rodrigo A. Cerda** The Chilean pension reform: A model to follow? *Journal of Policy Modeling*, Volume 30, Issue 3, May–June 2008, Pages 541–558. http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V82-4NCK256-1&_user=10&_coverDate=06%2F30%2F2008&_alid=1078231313&_rdoc=4&_fmt=high&_orig=search&_cdi=5858&_sort=r&_docanchor=&view=c&_ct=29&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=d43d4f75ba1249ed41b88e7c78113ff6 [žiūrėta 2008 12 13]
 37. **Skučienė D.** Pensijų sistemos ir pajamų pasiskirstymas / *Gerontologija*. I 2004, t. 5, Nr. 1–2, p. 11–21 SSN 1392–9062
 38. **Skučienė D.** Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje. *Filosofija. Sociologija*. 2006 Nr.2. Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
 39. **Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.** www.pensijusistema.lt. [žiūrėta 2009 09 19]
 40. **Socialinės apsaugos terminų žodynas.** http://www.sec.lt/pages/zodynas/index_.html [žiūrėta 2009 11 15]
 41. **Statistinė informacija apie pensijų kaupimo dalyvius.** <http://www.pensijusistema.lt/index.php?–1225997409> [žiūrėta 2009 10 24]

42. **Statistiniai valstybinio socialinio draudimo duomenys.** <http://www.sodra.lt/index.php?cid=280> [žiūrėta 2009 10 24]
43. **Tartilas J.** Socialinės saugos pagrindai. Vilnius : Mykolo Riomerio universitetas, 2005. – 223 p. – ISBN 9955563753
44. **Valstybės tarnybos pensijų sistema: ES valstybių narių apžvalga** <http://www.sigmaweb.org/dataoecd/27/59/38701168.pdf> [žiūrėta 2009 10 17]
45. **Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos.** <http://www.socmin.lt/index.php?602174385> [žiūrėta 2008 12 13]

Vaidanavičienė I. Privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykio analizė ir perspektyva / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Dobravolskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 70 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykio analizė, iškeltos pensijų sistemų problemos, bei pateikti siūlymai, kaip šias problemas spręsti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami pensijų sistemų modeliai, pateikiama socialinio draudimo samprata, apžvelgiama pensijų sistemų klasifikacija. Šioje dalyje atliekama valstybinio socialinio draudimo struktūros Lietuvoje apžvalga. Antroje dalyje atliekama pensijų sistemų reformų prielaidų analizė socialiniu – ekonominiu, bei politiniu – teisiniu aspektu. Trečioje dalyje nagrinėjamas viešųjų pensijų sistemų privatizavimas, aptariami privatizavimo tikslai, analizuojama ir vertinama skirtingų pasaulio šalių, tame tarpe ir Lietuvos, patirtis. Ketvirtoje dalyje atliekama privataus ir valstybinio socialinio pensinio draudimo Lietuvoje lyginamoji analizė, remiantis Lietuvos valstybinių institucijų skelbiama ekonomine ir socialine statistika. Analizuojamos pokyčių, vykstančių privataus ir valstybinio pensinio draudimo srityje, tendencijos, apibrėžiamas pensijų sistemos perspektyvos Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: pensijų fondai, pensijų sistema, pensijų reforma, socialinio draudimo įmokos, socialinio draudimo išmokos, pensijų kaupimo bendrovė.

Vaidanavičienė I. Private and public pension ratio analysis and perspective / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. prof. dr. A. Dobravolskas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 70 p.

ANNOTATION

Master's thesis analyzed and evaluated by the private and public pension ratio analysis of the problems raised by the pension systems, and provide suggestions how to tackle these issues. In the first part of the work dealt with theoretical aspects of pension systems models, the concept of social security, pension systems, an overview of the classification. This part is carried out of the state social insurance structure of Lithuania review. In the second part of the pension system reforms in the social analysis of the assumptions and economic, and political – legal aspect. The third section dealt with the privatization of public pension systems, the objectives of privatization are discussed, analyzed and evaluated in different countries around the world, including the Lithuanian experience. The fourth carried out in the private and state social pension Lithuania comparative analysis based on the Lithuanian state institutions published in the economic and social statistics. Analyze the changes taking place in private and public pension field, the trend is defined in the pension system perspectives in Lithuania.

Key Words: pension funds, pension scheme, pension reform, social security contributions, social security benefits, the pension company.

Vaidanavičienė I. Privataus ir valstybinio pensinio draudimo santykio analizė ir perspektyva / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Dobravolskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2009. – 70 p.

SANTRAUKA

Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamojo darbo tema aktuali visoms šiuo metu demografinę bei ekonominę krizę patiriančioms šalims. Senstančios visuomenės išlaikymo problema labai aktuali, kadangi didžiausia visuomenės senėjimo našta tenka valstybei ir tai kelia tiesioginę grėsmę valstybės finansų stabilumui. Dabartinės Lietuvos pensijų sistemos problema – Valstybinio socialinio draudimo fondo finansiniai sunkumai bei vis stiprėjanti visuomenės senėjimo tendencija. Šio darbo tyrimo objektas yra privatūs ir valstybinio socialinio draudimo pensijų fondai. Pagrindinis darbo tikslas yra nustatyti ir įvertinti privataus ir valstybinio socialinio senatvės pensinio draudimo perspektyvas ilguoju laikotarpiu Lietuvoje. Užsibrėžtam tikslui pasiekti buvo atlikta privataus ir valstybinio pensinio draudimo sistemų apžvalga, išnagrinėta trijų pakopų pensijų sistema, atskleidžiant privalumus bei trūkumus. Aptartos pensijų sistemų reformų prielaidos, išanalizuotos ir palygintos Lietuvos ir užsienio pensinio draudimo rinkos, bei atlikta Lietuvoje veikiančių pensijų fondų lyginamoji analizė. Tyrimui naudoti empiriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei teisinių dokumentų analizė, statistiniu ir socialoginių tyrimų duomenų analizės lyginamosios analizės metodas. Analizuojat naudotasi pensijų kaupimo bendrovių priežiūros institucijoms pateiktų veiklos ataskaitų, „Sodros“, Statistikos departamento, ES statistiko biuro ir kitais duomenimis.

Valstybinio socialinio draudimo sistema tapo priklausoma ne tik nuo įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų santykio, bet ir nuo valstybės biudžeto bei situacijos finansų rinkose. Tyrimo rezultatai parodė, kad kaupiamųjų pensijų sistema, kuri finansuojama socialinio draudimo įmokų pagrindu, vargu ar padidins pensijų dydį, todėl Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos pilnai privatizuoti negalima.

Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami pensijų sistemų modeliai, pateikiama socialinio draudimo samprata, apžvelgiama pensijų sistemų klasifikacija. Antroje dalyje atliekama pensijų sistemų reformų prielaidų analizė socialiniu – ekonominiu, bei politiniu – teisiniu aspektu. Trečioje dalyje nagrinėjamas viešųjų pensijų sistemų privatizavimas, aptariami privatizavimo tikslai, analizuojama ir vertinama skirtingų pasaulio šalių, tame tarpe ir Lietuvos, patirtis. Ketvirtoje atliekama privataus ir valstybinio socialinio pensinio draudimo Lietuvoje lyginamoji analizė, remiantis Lietuvos valstybinių institucijų skelbiama ekonomine ir socialine statistika. Analizuojamos pokyčių, vykstančių privataus ir valstybinio pensinio draudimo srityje, tendencijos, apibrėžiamas pensijų sistemos perspektyvos Lietuvoje.

Vaidanavičienė I. Private and public pension ratio analysis and perspective / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. prof. dr. A. Dobravolskas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2009. – 70 p.

SUMMARY

Public Sector Economics Master's final thesis topic relevant to all current demographic and economic crisis affected countries. Maintenance of an aging population problem is very relevant, since the largest burden of aging by the State and poses a direct threat to the stability of public finances. Current Lithuanian pension system problem is the State Social Insurance Fund's financial difficulties and still growing aging population trend. The work the subject matter is kept private and state social insurance pension funds. The main purpose is to identify and assess public and private social old-age pension in the long term prospects of Lithuania. Achieving a specific goal has been carried out in the private and public pension systems review, examination of the three-tier pension system, identifying strengths and weaknesses. Discussed reforms of pension systems assumptions are analyzed and compared to Lithuanian and foreign pension insurance market, operating in Lithuania, along with a comparative analysis of pension funds. Use tests: the scientific literature, legal documents and analysis, a statistical analysis of survey data for benchmarking methods. The paper was used for the pension companies and institutions accounts, „Sodra“, Department of Statistics, Central Statistical Bureau and other data.

State social insurance system has become dependent not only on the contributors to and beneficiaries of the ratio, but also from the state budget and the situation in financial markets. The results showed that the cumulative pension system, financed social insurance premiums, is unlikely to increase the amount of the pension because the state social insurance pension system can not be fully privatized.

In the first part of the work dealt with theoretical aspects of pension systems models, the concept of social security, pension systems, an overview of the classification. In the second part of the pension system reforms in the social analysis of the assumptions and economic, and political – legal aspect. The third section dealt with the privatization of public pension systems, the objectives of privatization are discussed, analyzed and evaluated in different countries around the world, including the Lithuanian experience. The fourth carried out in the private and state social pension Lithuania comparative analysis based on the Lithuanian state institutions published in the economic and social statistics. Analyze the changes taking place in private and public pension field, the trend is defined in the pension system perspectives in Lithuania.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

**PENSIJŲ, MOKAMŲ PAGAL TARPVALSTYBINES SUTARTIS IR PAGAL EUROPOS
SAJUNGOS REGLAMENTUS, SKAIČIUS**

Šalis	2004	2005	2006	2007	2008
1. Latvija	71	114	162	342	533
2. Suomija	7	7	13	13	16
3. Baltarusija	382	535	611	700	809
4. JAV	48	65	76	95	125
5. Čekija	1	1	1	2	4
6. Ukraina	81	60	86	102	123
7. Lenkija	74	87	88	113	138
8. Estija	15	27	50	64	99
9. Vokietija	5	36	109	115	284
10. Vengrija	1	2	2	2	5
11. Olandija	3	2	8	2	10
12. Rusijos Federacija	–	2	1	1	1
13. Švedija	–	4	4	9	23
14. Ispanija	–	1	5	6	16
15. Belgija	–	2	0,5	1	2
16. Jungtinė Karalystė	1	–	22	22	71
17. Portugalija	–	–	7	2	2
18. Prancūzija	–	–	3	3	6
19. Danija	–	–	1,5	3	9
20. Slovėnija	–	–	2	2	2
21. Kanada	–	–	–	1	20
22. Airija	–	–	–	3	15
23. Austrija	–	–	–	1	6
24. Graikija	–	–	–	2	3
25. Italija	–	–	–	1	5
26. Norvegija	–	–	–	2	3
27. Bulgarija	–	–	–	–	1
28. Islandija	–	–	–	–	1
29. Kipras	–	–	–	–	1
30. Šveicarija	–	–	–	–	2
Nutarimas Nr. 316 ir VSD pensijų įstatymo 43 str	442	500	523	494	575
Europos laikinieji susitarimai (ETS 12 ir ETS 13)	15	14	13	11	11
Pensijų mokėjimas pagal Europos sąjungos reglamentus	209	1223	2154	2961	4238
Iš viso	1456	2682	2942	5075	7160

Šaltinis: VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2009

2 PRIEDAS

**VIDUTINIS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO MOKAMŲ PENSIJŲ SKAIČIUS
LIETUVOJE 2000–2009 M.**

Laikotarpis	Kartu su kompensacijomis	Mokamų pensijų skaičius	Senatvės	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingumo	Ištarnauto laiko
2000 m.	1060447	1054154	644523	–	173614	–	1815
2001 m.	1067637	1061019	636919	–	181119	–	1677
2002 m.	1067546	1060211	625378	–	188048	–	1621
2003 m.	1066135	1057826	610775	–	196321	–	1463
2004 m.	1069510	1060990	602512	2457	202253	–	1314
2005 m.	1075399	1066726	595524	5685	206367	9793	1144
2006 m.	1072621	1063642	590968	8104	149340	61907	1067
2007 m.	1086673	1077575	590915	8255	113647	99615	963
I ketv.	1071539	1062444	590392	8510	123232	89270	1006
II ketv.	1092365	1083241	590068	8354	114986	97412	980
III ketv.	1087327	1078256	590888	8206	108596	105202	949
IV ketv.	1095455	1086354	592313	7949	107773	106576	917
2008 m.	1101183	1092184	595039	7252	103207	113877	841
I ketv.	1097309	1088244	592577	7677	107217	108306	882
II ketv.	1103289	1094250	594148	7402	104369	112014	859
III ketv.	1096281	1087318	595738	7074	101714	116053	823
IV ketv.	1098918	1107848	597692	6853	99529	119133	799
2009 m.	1111414	1102558	597528	6546	96227	126440	771
I ketv.	1108688	1099808	597671	6644	97290	123429	780
II ketv.	1114138	1105307	597385	6448	95164	129450	762

Laikotarpis	Maitintojo netekimo	Našlių ir našlaičių (iš viso)	Našlių	Našlaičių	Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas
2000 m.	33423	200779	174527	26252	6393
2001 m.	29502	211802	180253	31549	6618
2002 m.	26114	219050	183346	35704	7335
2003 m.	22187	227080	189701	37379	8309
2004 m.	19325	233129	193343	39786	8520
2005 m.	16545	236565	196086	40479	8673
2006 m.	14108	238148	197613	40535	8979
2007 m.	11610	252570	214207	38363	9098
I ketv.	12770	237264	200182	37082	9095
II ketv.	12738	258703	217892	40811	9124
III ketv.	9785	254630	219071	35559	9071
IV ketv.	11145	259681	219682	39999	9101
2008 m.	9441	262527	223541	38986	8999
I ketv.	10529	261056	221185	39871	9065
II ketv.	10421	265037	223638	41399	9039
III ketv.	7464	258452	224355	34097	8963
IV ketv.	9350	265562	224986	40576	8930
2009 m.	8785	266261	225423	40838	8856
I ketv.	8778	265216	225172	40044	8880
II ketv.	8792	267306	225674	41632	8831

Šaltinis: VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2009

3 PRIEDAS

**VIDUTINĖ VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJA PAGAL PENSIJŲ RŪŠIS
LIETUVOJE 2000–2009 M.**

Laikotarpis	Senatvės	Senatvės, turint būtinąjį stažą	Išankstinės senatvės	Invalidumo	Netekto darbingumo	Ištarnauto laiko
2000 m.	312,54	318,07	–	279,63	–	212,72
2001 m.	317,61	323,23	–	277,72	–	206,48
2002 m.	323,05	328,78	–	282,2	–	215
2003 m.	340,5	346,63	–	296,83	–	282,77
2004 m.	371,55	378,53	300,97	325,57	–	310,46
2005 m.	420,29	428,08	335,60	369,04	355,68	347,40
2006 m.	476,88	486,06	374,04	431,84	380,71	393,64
2007 m.	595,41	608,38	450,28	543,70	458,07	474,07
I ketv.	553,89	564,65	427,63	514,68	439,03	458,04
II ketv.	577,02	588,75	443,94	541,44	458,87	477,49
III ketv.	623,09	637,47	465,80	560,37	465,78	480,74
IV ketv.	627,48	642,66	465,16	562,24	465,83	481,07
2008 m.	769,66	786,36	562,08	685,10	567,96	598,58
I ketv.	738,43	755,02	543,13	656,55	544,44	572,97
II ketv.	738,18	755,13	541,04	657,64	544,31	575,93
III ketv.	784,42	805,11	575,08	703,18	581,22	614,57
IV ketv.	809,73	830,18	592,60	726,18	598,20	635,07
2009 m.	810,54	831,63	594,52	726,94	601,83	634,67
I ketv.	810,20	831,02	593,97	726,69	595,54	633,50
II ketv.	810,89	832,24	595,09	727,19	605,29	635,03

Laikotarpis	Maitintojo netekimo	Našlių ir našlaičių (iš viso)	Našlių	Našlaičių	Kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas
2000 m.	184,32	60,20	60,59	74,68	207,71
2001 m.	185,65	60,57	60,78	71,12	207,42
2002 m.	191,15	61,91	60,91	71,56	214,61
2003 m.	205,85	63,01	61,01	73,16	225,66
2004 m.	224,35	66,75	61,82	90,76	250,50
2005 m.	248,71	70,62	62,85	107,31	278,96
2006 m.	282,07	73,66	63,67	122,30	322,81
2007 m.	343,35	95,80	78,32	198,32	394,39
I ketv.	331,02	87,98	74,15	162,56	380,95
II ketv.	345,63	97,69	78,41	200,38	398,90
III ketv.	350,99	97,69	78,36	208,86	398,89
IV ketv.	348,14	100,29	78,32	220,25	398,80
2008 m.	448,24	107,31	78,01	274,81	500,96
I ketv.	425,61	106,41	78,23	262,24	473,70
II ketv.	426,74	107,36	78,01	265,38	473,63
III ketv.	470,54	104,32	77,95	277,39	517,32
IV ketv.	480,03	111,28	77,82	296,26	539,71
2009 m.	481,09	111,57	77,71	297,87	539,82
I ketv.	481,69	110,86	77,76	296,50	539,86
II ketv.	480,50	112,28	77,66	299,19	539,77

Šaltinis: VSDF valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2009

4 PRIEDAS

PENSIJŲ FONDAMS PERVESTA SUMA, ĮMOKŲ DYDŽIAI, DALYVIŲ SKAIČIUS

1 lentelė. Pensijų fondų dalyvių skaičius, įmokų dydžiai

Metai	Užregistruotų dalyvių skaičius per metus	Vidutinis dalyvių skaičius per metus	Įmokos dydis, proc. nuo darbo užmokesčio	Priskaičiuotos įmokos (mln. Lt) už metus
2003	441.148	–	–	–
2004	116.241	442.707	2,50	173,17
2005	128.695	557.299	3.50	308,39
2006	99.955	685.487	4.50	531,12
2007	96.553	784.561	5.50	851,64
2008	78.272	879.644	5.50	1.064,07
2009 m. I ket.	35.966	935.492	3.00	137,5
Iš viso 2009–06–15 d.	–	992.041	–	3.065,89

Pastaba: 16,6 tūkst. PF dalyvių, kurie moka sumažintas valstybinio socialinio draudimo įmokas (pvz., savarankiškai dirbantys, ūkininkai, sportininkai, pagal autorinį atlyginimą dirbantys), šis tarifas yra 1 proc.

Šaltinis: VPK „Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė“, 2009

2 lentelė. Pensijų fondams pervesta suma, pensijų fondų grynujų aktyvų vertė, išmokos iš pensijų fondų per 2004–2008 m.

Metai	Pervesta iš „Sodros“	PF GAV metų pabaigoje	Išmokos iš PF	Pensijų lėšų pokytis, mln. Lt(*2)	Pokytis, proc.(*3)
2004	127.514.280	127.028.430	11.409	–474.441	–0,37%
2005	270.439.948	409.614.744	137.890	12.284.257	3,09%
2006	468.744.556	903.297.740	556.078	25.494.519	2,90%
2007	764.900.939	1.686.567.145	1.939.498	20.307.964	1,22%
2008	1.029.937.978	2.223.874.582	4.873.241	–487.757.300	–17,99%
Iš viso	2.661.537.701	2.223.874.582	7.518.117	–430.145.002	–16,21%

*2 Parodo, kiek per metus padidėjo arba sumažėjo PF GAV, įvertinus tai, kad buvo atlikti pervedimai, taip pat tai, kad buvo atliktos išmokos iš PF (skaičiuojama: GAV metų pabaigoje– GAV metų pradžioje– „Sodra“ pervestų lėšų suma+ išmokėtos lėšos (kurias PF uždirbo, tačiau išmokėjo)).

*3 Skaičiuojama: (galutinė suma/ pradinė suma–1)*100; galutinė suma: PF GAV metų pabaigoje; pradinė suma laikoma: kiek lėšų turėtų būti PF GAV, jei pervestos lėšos nepakistų dėl investicinės grąžos ar atskaitymų; pradinė suma apskaičiuojama: PF GAV metų pradžioje (sutampa su ankstesnių metų pabaigos GAV) + iš „Sodra“ pervesta suma – išmokėtos lėšos.

Šaltinis: VPK „Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė“, 2009

4 PRIEDO TĘSINYS

3 lentelė. Pensijų fondams pervesta suma, atskaitymų nuo įmokos suma, pensijų fondų grynujų aktyvų vertė, išmokos iš pensijų fondų per 2004–2008 m.

Metai	Pervesta iš „Sodros“	Atskaityta nuo įmokos	Išmokos iš PF	PF GAV metų pabaigoje	Į PF patekusių lėšų pokytis ⁴	Pokytis, proc. (*5)
2004	127.514.280	4.434.426	11.409	127028429,7	3.959.985	3,22%
2005	270.439.948	9.499.899	137.890	409.614.744	21.784.155	5,62%
2006	468.744.556	15.953.465	556.078	903.297.740	41.447.984	4,81%
2007	764.900.939	23.031.865	1.939.498	1.686.567.145	43.339.829	2,64%
2008	1.029.937.978	30.604.112	4.873.241	2.223.874.582	–457.153.189	–17,05%
Iš viso	2.661.537.701	83.523.767	7.518.117	2.223.874.582	–346.621.235	–13,48%

4 Parodo, kiek per metus padidėjo arba sumažėjo PF GAV, įvertinus tai, kad buvo atlikti pervedimai, taip pat tai, kad buvo atliktos išmokos iš PF; skaičiuojama: GAV metų pabaigoje– GAV metų pradžioje– („Sodra“ pervestų lėšų suma– atskaitymai nuo įmokos)+ išmokėtos lėšos.

5 Skaičiuojama: (galutinė suma/ pradinė suma–1)*100; galutinė suma: PF GAV metų pabaigoje; pradinė suma laikoma: kiek lėšų turėtų būti PF GAV, į PF patekusios lėšos nepakistų dėl investicinės grąžos ar atskaitymų; pradinė suma apskaičiuojama: PF GAV metų pradžioje (sutampa su ankstesnių metų pabaigos GAV) + (iš „Sodra“ pervesta suma– atskaitymai nuo įmokų) – išmokėtos lėšos.

Šaltinis: VPK „Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė“, 2009

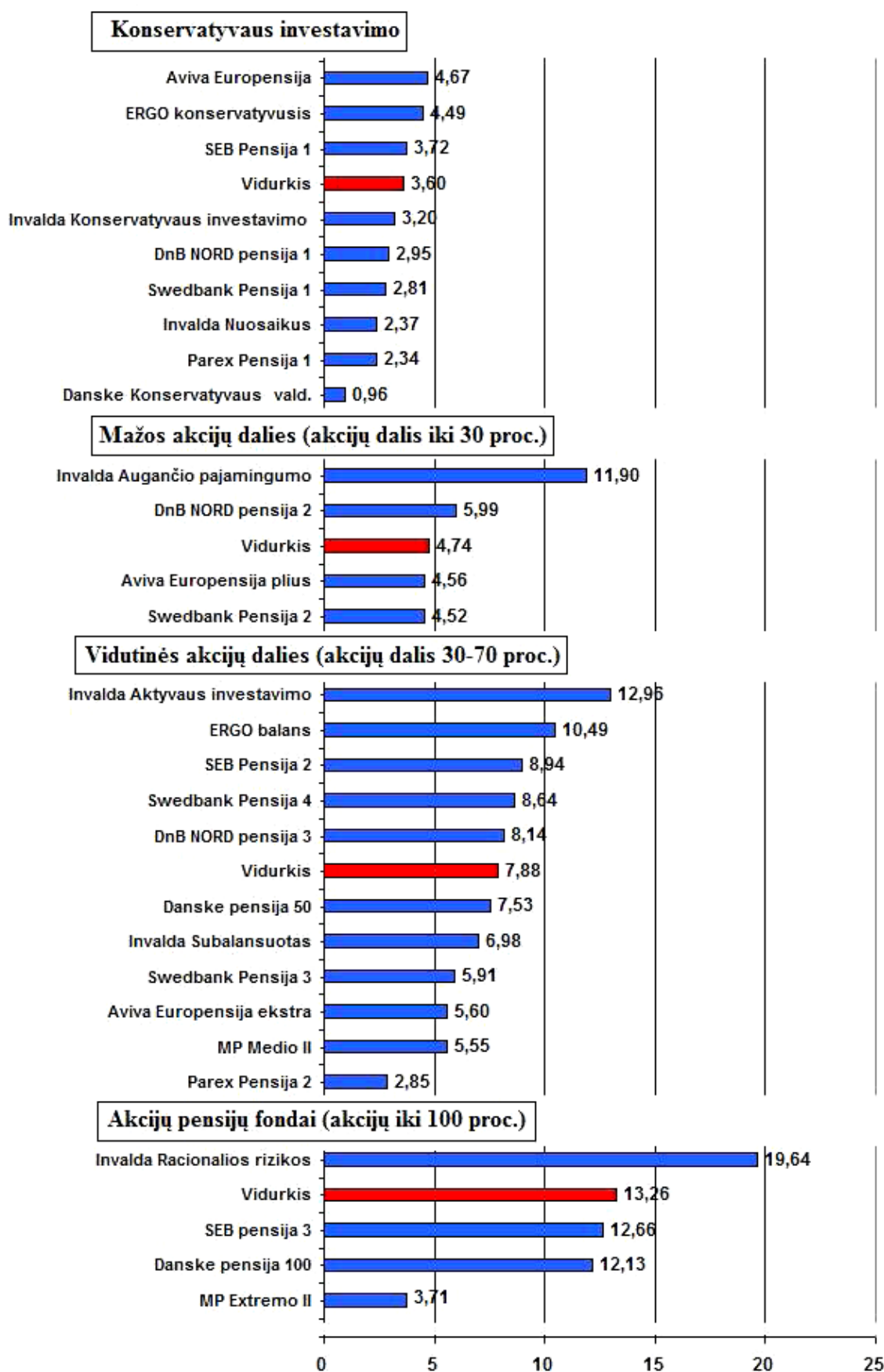
5 PRIEDAS

PER 2009 METUS SUDARYTOS PENSIJŲ KAUPIMO SUTARTYS (AKTYVIOS)

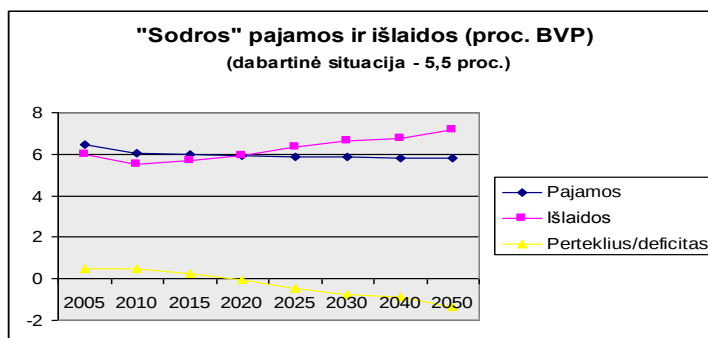
Laikotarpis	Sudarytos pensijų kaupimo sutartys	Perėjimai tarp pensijų kaupimo bendrovių	Perėjimai tarp pensijų kaupimo fondų	Galiojančios pensijų kaupimo sutartys ataskaitinio laikotarpio pabaigoje
sausio mėn.	8707	1156	785	965886
vasario mėn.	6261	2015	1505	971937
kovo mėn.	7330	2543	2131	978892
balandžio mėn.	5875	2956	848	984444
gegužės mėn.	5158	3289	498	989402
birželio mėn.	7198	3300	355	996243
liepos mėn.	1646	2166	261	997647
rugpjūčio mėn.	512	1968	328	997882
rugsėjo mėn.	530	1902	329	998202
Iš viso:	42970	21295	7040	998202

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009

PENSIJŲ FONDŲ VIENETO VERTĖS POKYČIAI. 2009m.

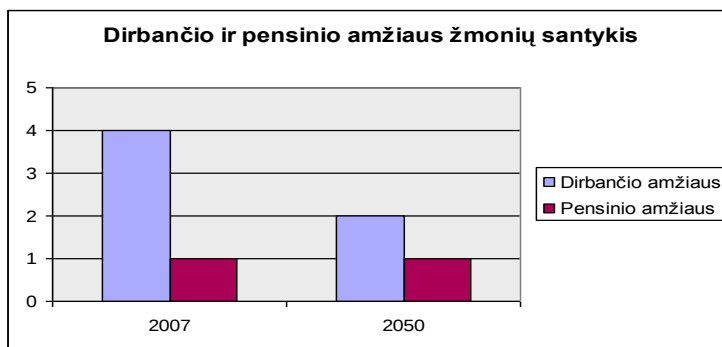

LLRI PROGNOZĖS

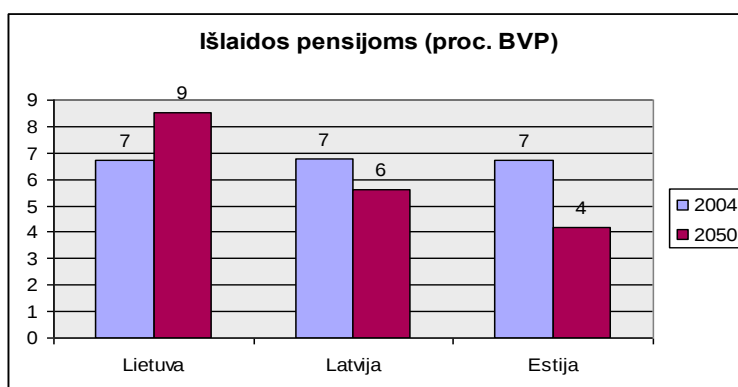
Šaltinis: LLRI, Konferencija „Pensijų sistemos ateitis: demografinės tendencijos ir finansinis tvarumas“, 2007

1 pav. Prognozuojamos „Sodros“ pajamos ir išlaidos, (proc. BVP)

Šaltinis: Brazauskas I. Pranešimas: „Pensijų reformos tąsa: geriau dabar, nes paskui bus per vėlu“, LLRI, 2007

2 pav. Darbingo amžiaus žmonių skaičius tenkantis vienam pensininkui

Šaltinis: LLRI, Konferencija „Pensijų sistemos ateitis: demografinės tendencijos ir finansinis tvarumas“, 2007

3 pav. Išlaidos pensijoms Pabaltijo šalyse, (proc. Nuo BVP)